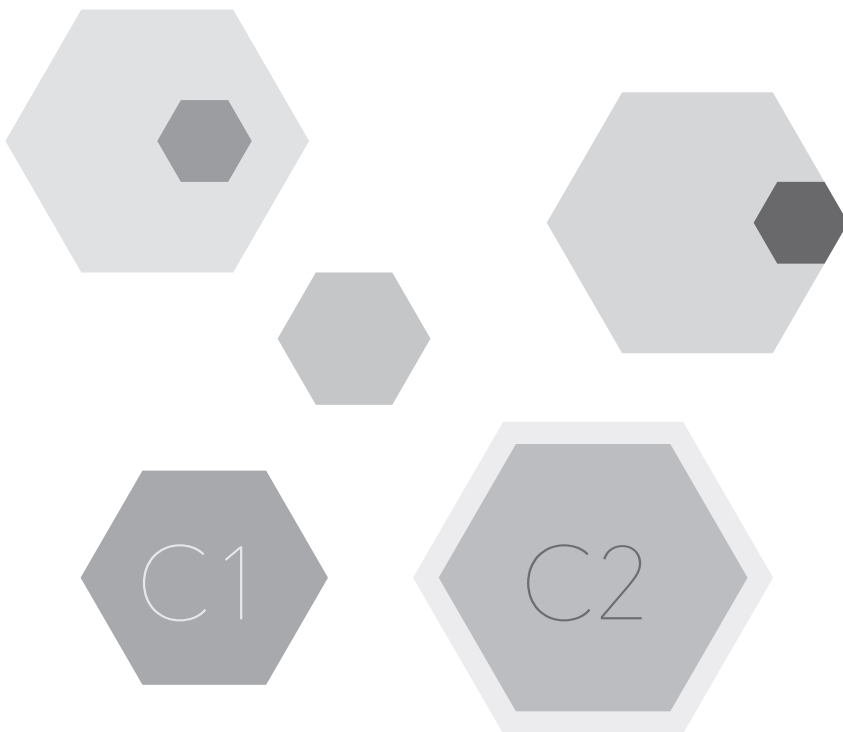

ARVILS ŠALME, ILZE AUZIŅA

LATVIEŠU VALODAS PRASMES LĪMENI

AUGSTĀKAIS LĪMENIS

C1, C2

ARVILS ŠALME, ILZE AUZIŅA

LATVIEŠU VALODAS PRASMES LĪMENI

AUGSTĀKAIS LĪMENIS

C1, C2

VADLĪNIJAS

Latviešu valodas aģentūra

2016

811.174`24
Ša 326

Šalme, A., Auziņa, I.

Latviešu valodas prasmes līmeņi: augstākais līmenis C1, C2. Vadlīnijas.
Rīga : Latviešu valodas aģentūra, 2016. 76 lpp.

Zinātniskā konsultante Dr. philol. Inita Vītola

Recenzentes Dr. philol. Laimute Balode
Dr. philol. Linda Lauze

Korektore Ieva Nagle

Metodiskais līdzeklis „Latviešu valodas prasmes līmeņi: augstākais līmenis C1, C2. Vadlīnijas” ir pielikums latviešu valodas pamatlīmeņa un vidējā valodas prasmes līmeņa aprakstam. Izdevumā dots valodas prasmes augstākā līmeņa vispārīgs raksturojums: piedāvāti vispārīgo kompetenču un ar valodu saistīto kompetenču (zināšanu, prasmju) un valoddarbības veidu apguves pamatprincipi, valodas apguves pamatzdevumi.

C1 un C2 valodas prasmes līmeņa apguve piedāvā zināšanu un prasmju pilnveidi tiem, kas pārzina svešvalodu labā teorētiskā un praktiskā līmenī. Augstākā līmeņa valodas prātējs bez grūtībām spēj iesaistīties kā mācību, tā profesionālajā darbībā, nereti sasniedzot dzimtās valodas runātāju valodas kompetenci.

Augstākā valodas prasmes līmeņa apraksts ir adresēts lingvodidaktikas speciālistiem un izglītības darba organizatoriem. To var izmantot arī valodas apguvēji.

Piedāvājot vadlīnijas augstākā valodas prasmes līmeņa apguvei, tiek pabeigts latviešu valodas prasmes līmeņu A1, A2, B1, B2 un C1, C2 apraksts atbilstoši „Eiropas kopīgajās pamatnostādnēs valodu apguvei: mācīšanās, mācīšana, vērtēšana” iestrādātajai un Eiropas Padomes valodas politikā ievērotajai sistēmai.

Tas ļauj latviešu valodas prasmes līmeņus samērot ar atbilstošiem prasmju līmeņiem citās valodās, efektīvi organizēt valodas apguves procesu, kā arī izstrādāt noteiktiem līmeņiem atbilstošas mācību programmas un pārbaudes darbu sistēmu.

Vāka noformējuma autore Vanda Voiciša, SIA „Idea lex”
Maketu izstrādājusi Vanda Voiciša, SIA „Idea lex”

© LVA, 2016
© Arvils Šalme, Ilze Auziņa, 2016
© Vanda Voiciša, vāka dizains, 2016

ISBN 978-9984-829-37-1

SATURS

	IEVADS	6
1.	C1 UN C2 NOZĪME UN VIETA VALODAS APGUVĒ UN VALODAS PRASMES LĪMEŅU SISTĒMĀ	7
2.	VALODAS APGUVĒ AUGSTĀKAJĀ LĪMENĪ: VALODAS APGUVĒJA KOMPETENCES	11
3.	LINGVISTISKĀ JEB VALODAS KOMPETENCE	14
	3.1. Vārdu krājuma apguve un leksikas lietojums	15
	3.2. Gramatikas zināšanas un to izmantojums valodas praksē	21
	3.2.1. Vārddarināšana un morfoloģija	23
	3.2.2. Sintakse un interpunkcija	28
	3.3. Ortogrāfija un ortoepija	35
	3.4. Semantikas jautājumu izpratne un apguve	42
	3.5. Fonoloģijas zināšanas un to izmantojums valodas praksē	51
	3.6. Tekstveide	52
	3.7. Valodas stili un stilistisko līdzekļu izmantojums valodā	56
4.	VALODDARBĪBAS VEIDI VALODAS APGUVĒ PROCESĀ C1 UN C2 LĪMENĪ	65
	4.1. Lasīšana	65
	4.2. Klausīšanās	66
	4.3. Rakstīšana	67
	4.4. Runāšana	68
	NOBEIGUMS	70
	IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI	71

IEVADS

Metodiskais materiāls „Latviešu valodas prasmes līmeņi: augstākais līmenis C1, C2. Vadlīnijas” ir turpinājums latviešu valodas pamatlīmeņa un vidējā prasmes līmeņa aprakstam, ievērojot Eiropas Padomes valodas prasmju apguves sistēmu, kas aprakstīta „Eiropas kopīgajās pamatnostādnes valodu apguvei: mācīšanās, mācīšana, vērtēšana” (Pamatnostādnes).

Tā kā augstākajos valodas prasmes līmeņos ir gandrīz neiespējami izveidot visaptverošu valodas kā formālas sistēmas aprakstu, C1 un C2 līmenī raksturotas pilnveidojamās valodas prasmes un papildināmās zināšanas kompetenču (īpaši valodas jeb lingvistiskās kompetences) un valoddarbības veidu kontekstā, kā arī ieskicēti valodas apguves pamatuzdevumi.

Šīs vadlīnijas ir pielikums latviešu valodas pamatlīmeņa un vidējā valodas prasmes līmeņa aprakstam. Ar šo izdevumu tiek pabeigts darbs pie vienota latviešu valodas prasmes līmeņu apraksta izveides un aprobācijas.

C1 UN C2 NOZĪME UN VIETA VALODAS APGUVĒ UN VALODAS PRASMES LĪMEŅU SISTĒMĀ

1.

Kā tas norādīts Pamatnostādnēs (17, 26–28, 35–40) un ievērots metodiskajā līdzeklī „Latviešu valodas prasmes līmeņi: pamatlīmenis A1, A2, vidējais līmenis B1, B2” (LV A1–B2,11–13), valodas apguves līmeņu apraksts:

- › sistematizēti raksturo valodas lietojuma prasmes un nosaka valodas snieguma līmeni dažādos valodas apguves posmos;
- › ļauj labāk saprast valodas lietotāja prasmju un kompetenču kvalitāti, novērtēt izaugsmi un izvirzīt mācīšanās perspektīvas;
- › ļauj objektīvi diagnosticēt un novērtēt valodas prasmes;
- › atvieglo mācību programmu izstrādi, nodrošinot valodas apguvē pakāpenību, pēctecību un satura vienotību starp mācību programmām dažādās izglītības institūcijās, izglītības līmeņos un posmos;
- › līmeņu aprakstā ievērota komunikatīvā un integrētā valodas apguves pieeja;
- › līmeņu apraksts atspoguļo uz darbību orientētas mācības, piedāvā saziņas tēmas un situācijas, sniedz izpratni par mūsdienīgām mācību programmām, mācību līdzekļiem, uzdevumiem un aplūko daudzus citus valodu apguves jautājumus;
- › pielāgots galvenokārt pieaugušo valodas lietotāju ikdienas vajadzībām, tomēr līmeņu aprakstu var izmantot arī citu valodas apguvēju grupu mācību programmu izstrādē;

- › līmeņu apraksts un tam atbilstošā prasmju vērtēšanas sistēma ir viegli koriģējama un pārveidojama, kombinējot intuitīvās, kvalitatīvās un kvantitatīvās metodes.

Tiem, kas nodarbojas ar svešvalodu mācīšanu, un arī valodu apguvējiem mūsdienās, ir zināms Pamatnostādnēs (35) raksturotais trīspakāpju līmeņu un divpakāpju apakšlīmeņu dalījums.

1. TABULA Valodas prasmes līmeņu dalījums

A (pamatlīmenis)	<i>pamatlīmeņa 1. pakāpe (A1)</i>	<i>Breakthrough (A1)</i>
	<i>pamatlīmeņa 2. pakāpe (A2)</i>	<i>Waystage (A2)</i>
B (vidējais līmenis)	<i>vidējā līmeņa 1. pakāpe (B1)</i>	<i>Threshold (B1)</i>
	<i>vidējā līmeņa 2. pakāpe (B2)</i>	<i>Vantage (B2)</i>
C (augstākais līmenis)	<i>augstākā līmeņa 1. pakāpe (C1)</i>	<i>Effective Operational Proficiency (C1)</i>
	<i>augstākā līmeņa 2. pakāpe (C2)</i>	<i>Mastery (C2)</i>

Latviešu valodas pamatlīmeņa, vidējā valodas prasmes līmeņa un apakšlīmeņu detalizēts apraksts sniegts un valodas lietotāju prasmes norādītas metodiskajā līdzeklī „Latviešu valodas prasmes līmeņi: pamatlīmenis A1, A2, vidējais līmenis B1, B2” (LV A1–B2).

2. TABULA. Pārskats par pamatlīmeņa un vidējā līmeņa valodas prasmēm

Valodas prasmju apakšlīmeņi	Valodas apguves mērķis	Valodas prasmes	Valodas snieguma nepilnības
A1	sākt jaunas valodas apguvi	<ul style="list-style-type: none"> - apgūtas vienkāršas valodas formas, - spēj jautāt un atbildēt uz elementāriem jautājumiem par sevi, dzīvesvietu, pazīstamiem cilvēkiem un viņam pašam piederošām lietām, - spēj veidot vienkāršus izteikumus saistībā ar labi zināmiem tematiem un saziņas jomām, - lieto ļoti vienkāršus valodas līdzekļus, ierobežotu, nodarbības apgūtu, konkrētām situācijām atbilstošu frāžu krājumu 	<ul style="list-style-type: none"> - sniegums vēl ir ļoti nepilnīgs, - ir grūti izskaidroties, brīvi izteikties publiskās diskusijās, runāt par specifiskām tēmām, - ne vienmēr izdodas vārdos precīzi formulēt savas domas,

2. TABULA. Pārskats par pamatlīmeņa un vidējā līmeņa valodas prasmēm

Valodas prasmju apakšlīmeņi	Valodas apguves mērķis	Valodas prasmes	Valodas snieguma nepilnības
A2	sākt izmantot valodu sociālo funkciju un komunikatīvās darbības īstenošanai	<ul style="list-style-type: none"> prot saziņā lietot vienkāršas pieklājības formas, prot apjautāties par saziņas partnera sajūtām un emocionālo stāvokli, uzzināt jaunumus un iegūt citu informāciju, uzdot jautājumus un atbildēt uz jautājumiem par dažādiem tematiem, tiek pilnveidota prasme veidot sarunu, tiek apgūta prasme lietot valodu ceļojuma laikā 	<ul style="list-style-type: none"> daudzas gramatiskas kļūdas, interference, neprecīza vārdu izvēle un neveiklas teikumu konstrukcijas, daudzās situācijās ir jāizmanto citi saziņas līdzekļi (žesti, mīmika, valodas kodu maiņa) vai arī jālūdz saziņas partneru palīdzība
B1	izmantot valodu dažādās ikdienas un saziņas situācijās, uzturoties, kā arī pastāvīgi dzīvojot Latvijā	<ul style="list-style-type: none"> apgūts valodas minimums, kas nepieciešams, lai varētu sazināties ikdienas situācijās, prot izmantot valodu sociālo funkciju un komunikatīvās darbības īstenošanai, attīstītas A1, A2 līmeņi apgūtās prasmes 	<ul style="list-style-type: none"> valodas apguvējs ir atkarīgs no sarunbiedra valodas prasmes, grūti rīkoties negaidītu sarunas pavērsieni gadījumos
B2	efektīvi (galvenokārt lingvistiski) izmantot valodu, apmeklējot Latviju vai dzīvojot vidē, kur latviešu valoda tiek izmantota ikdienas komunikācijā	<ul style="list-style-type: none"> izveidojusies jauna izpratne par valodu, tiek pilnveidotas iepriekš apgūtās prasmes: prasme lietot valodu saziņā, papildināts vārdu krājums, atpazīst dažādus stilistiskos valodas izteiksmes līdzekļus, saprot, kā arī prot veidot garākus un sarežģītākus izteikumus, mērķtiecīgāka komunikācija, uzlabojusies lasīšanas prasme, spēj uztvert vārda nozīmi kontekstā, apgūts nepieciešamais valodas līdzekļu minimums 	<ul style="list-style-type: none"> salīdzinot ar prasmēm dzimtajā valodā, svešvalodas prasme ir ļoti ierobežota, trūkst prasmju izteikt niansētākas domas, pateikt visu, ko vēlas

C1 līmenī valodas apguvējs spēj saprast dažādas tematikas sarežģītus un garus tekstus, kā arī uztvert zemitextu. Valodas apguvējs var izteikties raiti un spontāni. Viņš pietiekami brīvi lieto valodu saziņā tādās cilvēkdarbības jomās kā sociālajā, profesionālajā un arī zinātniskajā. Valodas apguvējs spēj izveidot saprotamu, labi strukturētu, detalizētu tekstu par sarežģītiem dažādu

nozaru un tematikas jautājumiem (piemēram, par politiku, vēsturi, kultūru, ekonomiku u. c.) gan rakstiski, gan mutvārdu formā. Viņš labi pārzina tekstveides principus un lieto atbilstošus teksta vienību sakara izteikšanas līdzekļus (Pamatnostādnes, 28).

Valodas lietotājs, kas apguvis valodu C1 prasmes līmeni, –

- › bez grūtībām vai ar nelielu piepūli saprot garus radio un TV raidījumus;
- › saprot tematiski un stilistiski dažādus rakstveida tekstus, arī garus, ar faktiem bagātus materiālus, komentārus un ziņojumus;
- › prot skaidri un loģiski izklāstīt savas domas esejās par sarežģītiem jautājumiem, izvēloties atbilstošu emocionāli ekspresīvu izteiksmes stilu;
- › prot izteikties raiti un spontāni, aizstāvēt savu viedokli, precīzi un skaidri izteikt savas domas.

Studenti, kas apguvuši C1 valodas prasmes līmeni, spēj pilnvērtīgi iesaistīties sava studiju virziena nodarbībās un lekcijās, kas notiek latviešu valodā (Šalme 2008, 32).

C2 līmeni valodas lietotāji spēj bez grūtībām saprast gandrīz visu dzirdēto vai lasīto. Izmantojot mutvārdu vai rakstveida tekstos atrodamos argumentus un viedokļus, spēj apkopot informāciju un secīgi to izklāstīt. Spēj izteikties spontāni, raiti un precīzi, ievērojot nozīmju nianšes pat sarežģītās saziņas situācijās (Pamatnostādnes, 28).

Valodas lietotājs, kas apguvis valodu C2 prasmes līmeni, –

- › bez grūtībām saprot visu, ko lasa un dzird;
- › prot apkopot no dažādiem avotiem (rakstiskiem, mutvārdu) iegūto informāciju un pamatot, paskaidrot savu viedokli;
- › izsakās brīvi un ātri, atklājot satura nianšes.

Augstskolās C2 līmenis tiek piedāvāts apguvei studentiem, kuri valodu jau ir apguvuši ļoti labā teorētiskā un praktiskā līmenī un grib valodas prasmi pilnveidot profesionāliem vai pētnieciskiem mērķiem atbilstoši specialitātei un/vai studiju virzienam (Šalme 2008, 33).

2.

VALODAS APGUVE AUGSTĀKAJĀ LĪMENĪ: VALODAS APGUVĒJA KOMPETENCES

Gan Pamatnostādnēs (94–118), gan metodiskajā līdzeklī „Latviešu valodas prasmes līmeņi: pamatlīmenis A1, A2, vidējais līmenis B1, B2” (LV A1–A2, 212–254) valodas apguves process analizēts kompetenču sistēmas aspektā.

Runājot par valodas lietotāja dažādām darbībām, tiek raksturotas šo darbību veikšanai izmantojamās zināšanas un prasmes un ieskicēta kompetenču sistēmas sazarotība, daudzveidība.

3. TABULA. Valodas apguvēja kompetences

Pamatkompertences	Apakškompetences, zināšanas un prasmes
Vispārīgā kompetence	vispārīgās zināšanas par pasauli
	starpkultūru saziņas kompetence
	sociokultūras kompetence
	mācīšanās kompetence
	stratēģiskā kompetence
	heiristiskās jeb radošās izziņas prasme
Ar valodas lietojumu saistītās kompetences	valodas jeb lingvistiskā kompetence
	zināšanas par leksiku, prasme to izmantot
	zināšanas un izpratne par fonoloģiju

3. TABULA. Valodas apguvēja kompetences

Pamatkompetences	Apakškompetences, zināšanas un prasmes
Ar valodas lietojumu saistītās kompetences	zināšanas par gramatisko sistēmu, prasme ievērot morfoloģijas un sintakses likumus
	izpratne par valodas attīstības procesiem, valodas politiku, vēsturi u. c.
	komunikatīvā kompetence
	sociolingvistiskā kompetence
	pragmatiskā kompetence

Iegūt plašu un objektīvu informāciju par apkārtējo pasauli prasmīgam valodas lietotājam ir vieglāk nekā iesācējam, jo to var izdarīt tiešā veidā, bez tulkošanas un cita veida starpniecības. Valodas apguves sākumposmā lielāks akcents tiek likts uz apzināti vienkāršotu apkārtējo parādību un procesu izpratni, bet C1 un C2 valodas lietotāja līmenī informācijas apjoms, piemēram, par valsti, kuras valoda tiek apgūta, par ģeogrāfiskajiem, vēstures, ekonomikas, politikas, kultūras u. c. jautājumiem, ir daudz plašāks un to izklāsta kvalitāte dziļāka. Tieša piekļuve autentiskiem, īstiem informācijas avotiem palīdz labāk izprast valsts kultūras un sociālo kontekstu. Mērķtiecīgs un zinātkārs valodas lietotājs turpina pilnveidot savu lingvistisko pieredzi arī ikdienā, privātās un sabiedriskās darbības rezultātā apgūstot jaunas, niansētas sabiedrības domāšanas, uzvedības un valodas izpausmes formas (piemēram, iemācoties dziļāk izprast sadzīves paradumus, rituālus, tradīcijas, žestus, jokus, simbolus u. c.).

C1 un C2 prasmes līmenī valodas lietotājs papildina un padziļina savas zināšanas – cenšoties izprast attiecīgās valsts un sabiedrības dzīves kārtību un norises, piemēram, paplašinot zināšanas par vietu, kurā dzīvo, par tradīcijām, kuras šajā reģionā ievēro, par vēsturiskiem notikumiem, kultūras vērtībām, ekonomisko un politisko attīstību u. c. jautājumiem. Šajā procesā valodas lietotājam jāspēj objektīvi uztvert un saprast dažādas nozīmju nianses, lai vajadzības gadījumā atrisinātu pārpratumus un neskaidrības. Labas valodas prasmes ļauj pilnvērtīgāk sazināties un sadarboties ar pamatnācijas iedzīvotājiem, ir lielāka iespēja saņemt objektīvu informāciju un tā rezultātā veidot reālistiskus spriedumus par redzēto un dzirdēto. Tādā veidā tiek nojauktas barjeras starp kultūrspecifiskajām un personas uzvedības individuālajām izpausmēm, tiek mazināta maldīgu vai virspusēju priekšstatu (stereotipu) veidošanās.

Integrēšanos sabiedrībā un svešas kultūras izpratni sekmē sociālās prasmes – spēja rīkoties saskaņā ar vispārpieņemtajām paražām attiecīgās kultūras kontekstā un veikt ikdienas darbības tā, kā to sagaida no citas kultūras pārstāvjiem. Svarīga

nozīme ir gan izdzīvošanas prasmei, gan arī amata, profesionālajai prasmei (Pamatnostādnes, 96). Pēdējais faktors ir cieši saistīts ar personas valodas prasmi, jo profesionālās darbības nozīmīga mēraukla daudzās situācijās ir spēja savus darba pienākumus veikt attiecīgās valsts iedzīvotāju valodā.

Noturīgas valodas prasmes veidojas, ne tikai regulāri lietojot valodu saziņā, bet arī pilnveidojot zināšanas par to, kā vieglāk un labāk jauno valodu iemācīties. Par efektīvu mācību rezultātu var runāt tad, ja valodas apguvējs iespējami ātri spēj valodas mācīšanos pārvērst apguvē, teorētiskās zināšanas – praktiskā valodas lietojumā, vingrināšanos – reālā runas praksē. Tas nav iespējams bez prasmes organizēt savu darbību konkrētu valodas zināšanu, prasmju apguvei un attieksmju izveidei. Mācību procesā katram dalībniekam jāizvēlas sev piemērotākais mācīšanās stils, informācijas apstrādes un iegaumēšanas metodes, zināšanu un prasmju attīstīšanas paņēmieni, kā arī piemērotākās praktiskā darba un pašmācības formas.

Starp daudzajiem Pamatnostādnēs (126–127) dotajiem ieteikumiem, C1 un C2 prasmes līmeņa apguvē pilnā mērā izmantojami tie mācību paņēmieni un darba formas, kas paredz tiešu pievēršanos oriģināliem tekstiem, paraugiem, piemēram:

- tieši kontakti ar dzimtās valodas lietotājiem;
- radio un citu audio ierakstu klausīšanās;
- TV pārraižu, videomateriālu skatīšanās un klausīšanās;
- mācību vajadzībām neadaptētu tekstu (laikrakstu, žurnālu publikāciju, stāstu, romānu, izkārtņu tekstu un paziņojumu) lasīšana;
- datorprogrammu un lietotņu izmantošana;
- dažādu kursu apmeklēšana, kuros mācības notiek apgūstamajā valodā.

Nav cita labāka veida, kā mācīties valodu tiešā un intensīvā kontaktā ar mērķvalodas lietotāju. Pētījumi rāda, ka straujus panākumus sasniedz tie valodas lietotāji, kuriem ir pastāvīga un intensīva saziņas prakse mērķvalodas runātāju vidē, piemēram, ģimenē, mācību vai darba kolektīvā. Lēnāks, taču tikpat noderīgs valodas apguves veids ir izmantot jebkuru iespēju, lai valodu klausītos, tajā lasītu un sazinātos ikvienā dzīves situācijās – veikalā, transporta līdzeklī, uz ielas. Moderno tehnoloģiju attīstība šobrīd dod iespēju valodas zināšanas pilnveidot, izmantojot interneta resursus. Ir dažādas vietnes, kurās var atrast gan mācību līdzekļus un mācībām izmantojamus materiālus (piemēram, literāro darbu ierakstus, filmas oriģinālvalodā, uzziņu literatūru), gan arī sameklēt mācību partnerus, ar kuriem organizēt saraksti vai saziņu tiešsaistē.

3. LINGVISTISKĀ JEB VALODAS KOMPETENCE

Ar valodu saistītās kompetences detalizēti raksturotas Pamatnostādnēs sadaļā „Valodas komunikatīvās kompetences” (100–117) un metodiskajā līdzeklī „Latviešu valodas prasmes līmeņi: pamatlīmenis A1, A2, vidējais līmenis B1, B2” (LV A1–B2, 216–238).

Kā tas norādīts augstākā valodas prasmes līmeņa apguves vadlīniju 3. tabulā „Valodas apguvēja kompetences”, lingvistisko kompetenci veido zināšanas par leksiku, fonoloģiju un gramatisko sistēmu, izpratne par valodas attīstības procesiem, valodas politiku, vēsturi un prasme šīs zināšanas izmantot praksē. Valodas likumu pārzināšana runā un rakstos nodrošina jēgpilnu, saturiski precīzu un gramatiski pareizu izteikumu izveidi.

C1 un C2 prasmes līmenī valodas lietotājs labi pārzina valodu un prot izmantot dažādus valodas līdzekļus, lai saprotami un loģiski izteiktu savu domu. Prasmes pakāpe augstākajā līmenī raksturota vispārējā lingvistiskā diapazona skalā (Pamatnostādnes, 101).

C1	C2
<ul style="list-style-type: none"> • Prot skaidri izteikt savu domu, izvēloties atbilstošus formulējumus no plaša valodas līdzekļu spektra, nav ierobežojumu tam, ko vēlas pateikt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Izmantojot ļoti plašu valodas līdzekļu spektru, prot precīzi formulēt savu domu, akcentēt galvenos jautājumus, nepieļaut pārpratumus. • Nekas neliecina, ka indivīdam būtu kādi ierobežojumi pateikt to, ko vēlas.

Kā redzams no aprakstiem, valodas lietotājs, kurš sasniedzis augstāko prasmes līmeni, dažādās saziņas situācijās var brīvi sniegt informāciju, tomēr C1 apakšlīmenī vēl ne vienmēr ir apgūts pietiekams valodas līdzekļu apjoms, lai formulētu jebkādus izteikumus un lai runa būtu nevainojami precīza un atbilstoša saziņas situācijai. Laba valodas prasme vēl nenozīmē, ka gramatikas un vispārlietojamās leksikas apguvi var uzskatīt par pabeigtu. Dažādu valodas elementu un vienību apguve turpinās tik ilgi, kamēr vien valoda tiek lietota un runātājs un/vai rakstītājs par šo valodu izrāda interesi.

Augstākajos valodas prasmes līmeņos ir gandrīz neiespējami izveidot visaptverošu valodas kā formālās sistēmas aprakstu. Šobrīd tiek noraidīta arī iespēja izveidot universālu modeli visu valodu aprakstam (Pamatnostādnes, 100). Valodas parādību neaptveramo daudzveidību un izteiksmes iespējas, tās izmantojuma plašo kontekstu un individuālā snieguma nepilnības valodas lietotājs sāk apzināties, kad ir sasniegts augsts valodas prasmes līmenis un rodas nepieciešamība lingvistiskās prasmes pilnveidot.

3.1. VĀRDU KRĀJUMA APGUVE UN LEKSIKAS LIETOJUMS

Raksturojot valodas lietotāja vārdu krājumu un prasmi to lietot saziņā, galvenais akcents liekams uz vārdu krājuma bagātību un lietojuma daudzveidību. C1 un C2 prasmes līmenī valodas lietotājam jāspēj runāt un rakstīt par dažādām (un pat specifiskām) tēmām, jāspēj izvēlēties funkcionāli atbilstošus izteiksmes līdzekļus ļoti dažādās situācijās. Jautājumi par vārdu nozīmēm un vārdu izvēli atbilstoši noteikta funkcionālā stila un valodas reģistra nosacījumiem ir ietverti apakšsadaļā par valodas vienību nozīmju (semantikas) apguvi un atlasī daudzveidīgajām saziņas vajadzībām.

Leksikas apguvi raksturo vārdu krājuma apjoms un lietojums (Pamatnostādnes, 102–103).

Vārdu krājums: apjoms

C1	C2
<ul style="list-style-type: none"> • Apgūts plašs vārdu krājums, kas ļauj nezināmos vārdus aizstāt ar citiem. • Vārdu meklēšana vai izvairīšanās stratēģijas reti manāmas. • Pārzina idiomātiskus izteicienus un sarunvalodu. 	<ul style="list-style-type: none"> • Apgūts ļoti plašs vārdu krājums, kurā ietilpst idiomātiski izteicieni un sarunvalodas vārdi. • Izprot vārdu konotatīvās nozīmes.

Vārdu krājums: lietojums

C1	C2
<ul style="list-style-type: none"> • Reizēm pieļauj sīkas neprecizitātes, bet nav nozīmīgu kļūdu leksikas izvēlē un lietojumā. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vārdu krājumu vienmēr lieto atbilstoši valodas normām un saziņas situācijai.

Iepriekšējo līmeņu aprakstos daudz uzmanības ir pievērsts leksisko vienību klasifikācijai, aplūkojot vārdu krājumu gan pēc saziņas tematiskajiem kritērijiem, gan veidojot vispārinātas jēdzieniskās leksēmu grupas, gan raksturojot leksikas saistību ar dažādiem valodas saziņas funkcionālajiem modeļiem ikdienas standartsituācijās. C1 un C2 valodas lietotāja līmenī vairs nav iespējams fiksēt un sistematizēt apgūstamās un lietojamās leksikas apjomu. Latviešu, tāpat kā jebkuras citas apgūstamās valodas vārdu krājums ir neizmērojams, un neviena valodas lietotāja spēkos nav to aptvert un iemācīties. Tikpat neiespējami ir universālus vārdu krājuma paraugus izveidot arī zinātniski. Plaša ir latviešu valodas vārdu sinonīmija un frazeoloģija, tāpat leksika ir arī vēsturiski, teritoriāli un sociāli diferencēta. Vārdu krājuma paplašināšanās ir saistīta ar valodas apgūvēja un lietotāja individuālajām vajadzībām, ko visbiežāk nosaka profesionālā darbība un izglītība. Šajās jomās galvenā uzmanība pievēršama speciālās leksikas apguvei – terminiem un profesionālismiem. Iespējams, ilgstoši dzīvojot kādā reģionā, valodas lietotājs apgūst arī noteikta dialekta vai izloksnes iezīmes. Valodas lietojuma vidē runātājs var plašāk iepazīt sarunvalodas un pat vienkāršrunas leksiku. Lasot daiļliteratūru, paveras mākslinieciskās valodas pasaule un autoru leksikas individuālā lietojuma īpatnības.

Leksika tiek papildināta ar vārdiem, kas valodas lietotājam iepriekš nav bijuši pazīstami, piemēram:

- › ar vispārlietojamo un speciālo leksiku, lai izteiktu reti lietotus jēdzienus dažādās mazāk pazīstamās sadzīves vai profesionālās darbības jomās vai mācībās;
- › ar sarežģītākiem stabiliem vārdu savienojumiem (ne vienmēr no valodas kultūras viedokļa atbalstāmiem), kas tiek izmantoti noteiktu parādību, darbību, procesu izteikšanai, piemēram, *celt iebildumus, celt apsūdzību, celt prestižu, celt neslavu; likt lietā, likt pamatus, likt eksāmenu, likt vilties, likt gaidīt*;
- › ar sarežģītākiem izteikumiem, kas tiek lietoti, īstenojot noteiktas valodas funkcijas, piemēram, *ar nožēlu jāsecina, esam gandarīti par paveikto, nevaram sniegt vajadzīgo informāciju, ceram uz turpmāku sadarbību*;
- › ar frazeoloģiskiem un idiomātiskiem izteicieniem (t. sk. sakām-vārdiem un parunām), piemēram, *kā pa miglu, mest pirmo akmeni, spēlēt galveno vijoli, apvest ap stūri, zelta vārdi, par baltu velti, meklēt adatu siena kaudzē, kert vēju laukā, gāž kā no spaiņiem, bailēm lielas acis, kāds darbs, tādi augļi*.

Bagātinot un paplašinot vārdu krājumu augstākajā prasmes līmenī, ne vienmēr jāorientējas tikai uz sarežģītiem runas uzdevumiem vai tekstu veidiem, kur iekļauta retāk lietota leksika. Arī vienkāršākas tēmas var aplūkot dažādos valodas prasmes līmeņos, akcentējot un aplūkojot tos vai citus valodas lietojuma situatīvos aspektus:

- › vieta un laiks, kur situācija norisinās;
- › institūcijas vai organizācijas, kas ar savām apakšstrukturām un noteikumiem ietekmē dažādu procesu un darbību norisi;
- › iesaistītās personas un viņu sociālās lomas, mijiedarbība ar valodas lietotāju un/vai apgūvēju;
- › apkārtējās vides priekšmeti (dzīvi un nedzīvi);
- › notikumi;
- › iesaistīto personu veiktās darbības;
- › teksti, kurus lieto konkrētajās situācijās (Pamatnostādnes, 48).

Tas parāda, ka ikvienu tematiski orientētu situāciju var aplūkot no dažādām pusēm, izmantojot gan vienkāršākus, gan sarežģītākus valodas resursus. Tabulā redzams, kā vienkāršāku situāciju noteiktā darbības jomā tematiski var izvērst komunikatīvi sarežģītākā atbilstoši C1 un C2 valodas prasmes lietotāja līmenim.

4. TABULA. Komunikācijas situācijas sarežģītāku valodas resursu izmantošanai mācību nolūkos

		C1	C2
PRIVĀTĀ JOMA			
Ziņas par personu			
Institūcijas	Ģimene	<ul style="list-style-type: none"> • Ģimenes ikdienas dzīve un problēmas Latvijā. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ģimenes institucionālās vērtības, vēsturiskā pieredze un tradīcijas.
Personas	Ģimenes locekļi, radnieki	<ul style="list-style-type: none"> • Attiecības starp ģimenes locekļiem (bērnu un vecāku attiecības). • Ģimenes locekļu darbi un pienākumi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ģimenes locekļu attiecību juridiskie, ekonomiskie, sociālie jautājumi, piem., adopcija, paternitāte, mantiskās attiecības. • Konflikti un sarežģījumi attiecībās, piem., šķirtas ģimenes, vardarbība ģimenē, alkoholisms.
Māja, dzīvesvieta, vide. Ikdienas dzīve			
Vieta	Māja, dzīvesvieta un vide	<ul style="list-style-type: none"> • Dzīvokļa, mājas plānojums; detalizēts apraksts. • Mājas, dzīvokļa dizains, mēbeles, īpaši personiskā lietojuma priekšmeti. • Specifiski mājas darbi, piem., telpu remonts, mēbeļu salikšana, amatniecības darbi. • Uzturēšanās viesnīcā (dažādu pakalpojumu izmantošana, problēmu risināšana). • Naktsmītnes ierīkošana (tūrisma ceļojumos). • Drošības noteikumi, ceļojuma instrukcijas. 	<ul style="list-style-type: none"> • Elektroierīču un māsaimniecības priekšmetu lietošanas instrukcijas, praktiski padomi māsaimniecības darbu organizēšanā (piem., ekspertu viedokļi).

4. TABULA. Komunikācijas situācijas sarežģītāku valodas resursu izmantošanai mācību nolūkos

		C1	C2
	Apkārtne, pagalms, dārzs, lauks	<ul style="list-style-type: none"> • Specifiski lauksaimniecības un dārza darbi. • Dārza un lauksaimniecības tehnika. • Dārza un lauksaimniecības kultūras. • Apkārtnes uzkopšana. • Darbarīki un instrumenti. • Saimniecības darbu apraksts. • Apkārtnes detalizēts apraksts, ģeogrāfiskais stāvoklis, vides raksturojums. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vides problēmas. • Dabas aizsardzība. • Tehnikas ekspluatācija un remonts. • Padomi dārzkopjiem, lopkopjiem un lauksaimniekiem (piem., kultūraugu, mājdzīvnieku audzēšana, dārzkopība, augļkopība, konservēšana). • Zinātniski apraksti par vides un lauksaimniecības jautājumiem.
	Sabiedriskās vietas: iela, skvērs, parks utt.	<ul style="list-style-type: none"> • Pilsētvides un lauku teritorijas īpatnības. • Ievērojamo vietu ģeogrāfiskais, vēstures un kultūras īpatnību apraksts. 	<ul style="list-style-type: none"> • Dažādu vietu detalizēts apraksts, raksturojums.
Institūcijas	Vides iestādes	<ul style="list-style-type: none"> • Vides iestādes funkcijas un uzdevumi. 	
Personas un norises	Uzvedība ārpus mājas	<ul style="list-style-type: none"> • Personu darbība, uzvedība, kārtības noteikumi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sabiedrisko vietu apsaimniekošana, drošība un labiekārtošana.
Brīvais laiks un izklaides			
Vieta	Sports; sporta zāle, stadions, peldbaseins	<ul style="list-style-type: none"> • Sporta būves, to funkcijas, organizētie sporta pasākumi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sportošanas vides raksturojums (piem., stadiona, sporta zāles iekārtojums, aprīkojums, ekspluatācijas noteikumi).
Institūcijas	Sporta klubi un organizācijas; sporta veidi	<ul style="list-style-type: none"> • Sporta attīstība Latvijā (vēsture, panākumi, notikumi). 	<ul style="list-style-type: none"> • Detalizēts sporta veida noteikumu apraksts.
Personas un norises	Sportisti un sporta disciplīnas	<ul style="list-style-type: none"> • Sporta spēles, disciplīnas raksturojums; sportistu darbība un aprīkojums. • Slaveni sportisti, viņu dzīvesstāsti, ievērojamākie panākumi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sporta disciplīnas raksturojums, sportistu darbības, panākumu izvērtējums. • Sk. arī C1.

3.

LINGVISTISKĀ JEB VALODAS KOMPETENCE

4. TABULA. Komunikācijas situācijas sarežģītāku valodas resursu izmantošanai mācību nolūkos

		C1	C2
SABIEDRISKĀ JOMA			
Cilvēku attiecības			
Personas	Sveši cilvēki, sabiedrība	<ul style="list-style-type: none"> • Attiecības starp dažādām sociālajām grupām. • Dzīve daudz kultūru sabiedrībā. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nacionālā un etniskā identitāte. • Pilsoniskā līdzdalība daudz kultūru sabiedrībā.
Institūcijas	Sabiedriskās organizācijas	<ul style="list-style-type: none"> • Dažādu sabiedrisko organizāciju funkcijas, darbība (biedrības, asociācijas, klubi, centri u. c.). 	<ul style="list-style-type: none"> • Personas iesaiste sabiedrisko organizāciju darbībā (funkcijas, uzdevumi, padziļināta mērķu un darbības izpratne un skaidrojums). • Lietišķa sadarbība ar dažādām institūcijām (piem., prasme veidot dokumentāciju, atrast partnerus un sadarboties).
Transporta un pārvietošanās			
Vieta	Sabiedriskais transports un infrastruktūra	<ul style="list-style-type: none"> • Sabiedriskā transporta struktūras raksturojums – pilsētas un starppilsētu satiksme. • Noteikumi sabiedriskā transporta lietotājiem. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sabiedriskā transporta attīstības raksturojums. • Pilsētas transporta infrastruktūra un funkcionēšanas problēmas.
Institūcijas	Transporta organizācijas	<ul style="list-style-type: none"> • Transporta organizācijas un uzņēmumi, to darbība; saziņa ar transporta organizācijām, piem., ierosinājumu iesniegšana, pretenziju izteikšana, līgumu slēgšana par transporta pakalpojumiem. 	<ul style="list-style-type: none"> • Transporta organizāciju darbības, funkciju, rīcības detalizēts raksturojums, piem., kā tiek attīstīta elektronisko braukšanas biļešu sistēma pilsētā.
Personas un norises	Sabiedriskā transporta izmantošana	<ul style="list-style-type: none"> • Sabiedriskā transporta kārtības un izmantošanas noteikumi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Specifiskas ar transporta ekspluatāciju (piem., rīcības apraksts avārijas gadījumos) saistītas tēmas.
Iepirkšanās			
Vieta	Tirdzniecības vietas (veikals, tirgus, internet-veikalu vide)	<ul style="list-style-type: none"> • Tirdzniecības vietas raksturojums, iepirkšanās apstākļi, vide. 	

4. TABULA. Komunikācijas situācijas sarežģītāku valodas resursu izmantošanai mācību nolūkos

		C1	C2
Institūcijas	Tirdzniecības organizācijas, ar tirdzniecības pārraudzību saistītas iestādes	<ul style="list-style-type: none"> Tirdzniecības iestāžu raksturojums un funkcijas; saziņa ar tirdzniecības procesu uzraugošajām organizācijām un valsts iestādēm (piem., ar Patērētāju tiesību aizsardzības centru, ar Pārtikas un veterināro dienestu). 	
	Iepirkšanās un pirkumi	<ul style="list-style-type: none"> Specifisku preču iegāde un pasūtīšana, iepirkšanās procedūra, piem., dzīvojamā īpašuma, zemes, auto iegāde (dokumentācija, darbības, pirkuma novērtējums), pirkšanas un pārdošanas līgumi u. c. dokumentācija. 	<ul style="list-style-type: none"> Pirkumu dokumentācija (līgumi).
Veselība un higiēna			
Institūcijas	Veselība un veselības profilakse; ārstēšanās, ārstnieciskās iestādes	<ul style="list-style-type: none"> Slimības, to ārstēšana, veselības profilakse; slimību cēloņi, simptomi, ārstēšanas procesa apraksts; zāles un terapija. Stacionārā un mājas ārstēšana; rehabilitācija un aprūpe. Veselīgs dzīvesveids; problēmas (uzturs, sporta vingrojumi). 	<ul style="list-style-type: none"> Veselības aprūpes sistēma Latvijā un pasaulē. Problēmas, to risinājumi. Sk. arī C1.

Papildinot vārdu krājumu, jāpievērš uzmanība ne tikai prasmei lietot vārdus noteiktā kontekstā, bet arī to gramatiski korektai darināšanai un formveidošanai.

3.2. GRAMATIKAS ZINĀŠANAS UN TO IZMANTOJUMS VALODAS PRAKSĒ

Gramatikas zināšanas un prasme tās izmantot ikdienas runā un rakstīšanas praksē ir svarīga lingvistiskās kompetences sastāvdaļa.

Apgūstot gramatiku, valodas lietotājs sāk izprast fonoloģijas, morfoloģijas un sintakses likumības, precīzi un pareizi runā lietot gramatiskās formas. Nereti valodas lietotājs gramatiskās normas ir apguvis praksē, savu valodas prasmi uzskata par pašpietiekamu un par valodas sistēmu zina visai maz. Svešvalodu apguves sākuma līmeņos aktuāli ir jautājumi par gramatikas apguves veidiem. Parasti tiek izmantotas divas pieejas: viena, kad gramatika tiek mācīta, sistemātiski apgūstot valodas teorētiskos jautājumus; otra, kad valodas prasmi attīsta un pilnveido tās lietojumā. C1 un C2 līmenī parasti šādas diskusijas nenotiek, jo ir sasniegta tāda valodas prasme, kad lielākā daļa gramatikas teorētisko jautājumu lietotājam jau ir zināmi. Tas gan nenozīmē, ka par gramatiku šajos posmos nebūtu jārunā.

C1 un C2 līmenī valodas lietojuma prasmi turpina pilnveidot, pievēršoties dažādām gramatikas sistēmas niansēm un skatot dziļāk valodas, valodniecības un valodas kultūras jautājumus. Valodā ir pietiekami daudz sarežģītu formu un jēdzienu, pastāv dažādi valodas varianti, izņēmumi, gramatiskā sinonīmija, homonīmija u. c. aspekti, kuru apguvei jāpievērš uzmanība, kad valodas pamati ir apgūti. Ļoti plašas iespējas ir paplašināt valodas pieredzi, aplūkojot morfēmu nozīmes, vārddarināšanas (atvasinājumi, salikteņi) un formveidošanas (darbības vārdu neregulārās formas, patskaņu un līdzskaņu mija, supletīvās formas u. c.) jautājumus. Savukārt sintakses līmenī var runāt par vārdu secību teikumā, dažādiem palīgteikumu veidiem un to funkcijām teikumā, kā arī atsevišķām teikuma paplašinātājstruktūrām, piemēram, savrupinājumiem, iespraudumiem, iestarpinājumiem u. c. Augstākajā prasmes līmenī būtu jāpievērš uzmanība arī dažādu pieturzīmju lietojumam, valodas morfostilistikas un sintakses stilistikas jautājumiem.

Var izdalīt dažas atšķirīgas iezīmes, kas raksturo gramatikas normu ievērošanu C1 un C2 līmenī (Pamatnostādnes, 104).

C1	C2
<ul style="list-style-type: none"> Stabilas zināšanas gramatikā, prot tās izmanto tekstā augstā līmenī; kļūdas ir retas un grūti pamanāmas. 	<ul style="list-style-type: none"> Stabilas zināšanas gramatikā, prot tās augstā līmenī izmanto pat sarežģītā tekstā, arī ja uzmanība pievērsta kam citam (piemēram, plānošanai, sarunas partneru reakcijas novērošanai u. tml.).

Kā redzams no apraksta, C1 valodas prasmes līmenī valodas lietotājs kontrolē savu runu, taču var pieļaut atsevišķas gramatiskās kļūdas un valodā iespējama dzimtās valodas ietekme.

Gramatikas jautājumi bieži tiek aplūkoti saistībā ar normas jēdzienu. Valodas struktūras elementu un vienību atbilstību normām regulē runātāju kolektīva pieņemtie likumi noteiktā laika posmā. Literārās valodas normas jāievēro koptā valodā, bet atsevišķu sociālo grupu valodā un dialektos veidojušās likumsakarības attiecībā pret kodificētajām normām uzskatāmas par variantiem. Tāpat īpaši jāvērtē un jāprot interpretēt atkāpes no literārās valodas normām dažādos funkcionālajos stilos, kā arī mutvārdu un rakstveida sniegumā. Lai labāk izprastu šos jautājumus, valodas lietotājam daudz vairāk nākas izmantot lingvistiskās normas raksturojošus avotus – gramatiku izdevumus, tulkojošās, skaidrojošās, sinonīmu, frazeoloģismu un dažādu nozaru terminoloģijas vārdnīcas, uzziņu literatūru u. c. Pilnīgāku izpratni par literārās valodas lietojumu attiecībā pret citiem valodas variantiem var iegūt, iepazīstot dažādu funkcionālo stilu tekstus (daiļliteratūru, publicistiku), kā arī izmantojot latviešu valodā rakstītos mācību materiālus, lietojot savas darbības jomā zinātnes un profesionālā stila valodu.

3.2.1. Vārddarināšana un morfoloģija

Kaut arī augstākajos valodas prasmes līmeņos ir gandrīz neiespējami izveidot visaptverošu valodas kā formālās sistēmas aprakstu, tomēr ieskatam piedāvāti daži ieteicamie jautājumi gramatikas prasmju pilnveidei C1 un C2 valodas lietotāja līmenī.

5. TABULA. Ieteicamie jautājumi gramatikas apguvei augstākajā (C1 un C2) valodas prasmes līmenī

Vārdšķira (patstāvīgas nozīmes vārdšķiras)	Valodas lietojums (vārdu formas, sintaktiskie saistījumi, pareizrakstības jautājumi)
1. LIETVĀRDS	
Dzimtes kategorija un tās lietojums	Kopdzimtes vārdi, to lietojums: <i>plēšoņa, bende</i> .
	Kopdzimtes vārdi – sieviešu un vīriešu uzvārdi - ar galotni -a vai -e: <i>Juris Egle – Marta Egle;</i> ar galotni -us: <i>Uldis Cinkus – Zane Cinkus;</i> ar galotni -s: <i>Jānis Dzelzs – Inga Dzelzs</i> .
	Nelokāmi profesiju nosaukumi: <i>konferansjē, krupjē</i> .

5. TABULA. Ieteicamie jautājumi gramatikas apgūvei augstākajā (C1 un C2) valodas prasmes līmenī

Vārdšķira (patstāvīgas nozīmes vārdšķiras)	Valodas lietojums (vārdu formas, sintaktiskie saistījumi, pareizrakstības jautājumi)
Skaitļa kategorija un tās lietojums	<p>Vienskaitlinieki un daudzskaitlinieki, to lietojums: <i>sviests, piens, gripa, durvis, bikses, šķēres.</i></p> <p>Vienskaitlinieki, kam atsevišķos gadījumos lieto arī daudzskaitļa formu: <i>maize – maizes, alus – ali, stikls – stikli, risks – riski, lietus – lieti.</i></p> <p>Daudzskaitlinieki, kam iespējamas arī vienskaitļa formas: <i>putraimi – putraims, dūmi – dūms, ceriņi – ceriņš.</i></p>
Lietvārda locījuma formu nozīmes un lietojums	<p>Subjekta ģenitīvs: <i>sabiedrības uzskati, projekta izmaksas, ciklona postījumi, prezidenta uzstāšanās, direktora norādes.</i></p> <p>Objekta ģenitīvs: <i>piena pārstrāde, ceļu remonts, plāna izpilde, ūdens attīrīšana, gaisa piesārņošana, darba plānošana.</i></p> <p>Īpašības ģenitīvs: <i>(liela) izmēra apģērbs, (plaša) mēroga demonstrācija, (augsta) līmeņa tikšanās.</i></p> <p>Pielikuma ģenitīvs: <i>Rīgas pilsēta, Gaujas upe, Kalniņu dzimta, Ošu Anna, latviešu cilvēks.</i></p> <p>Dalāmais ģenitīvs: <i>gabals maizes, pudele piena, karote medus, sauja smilšu, krava malkas.</i></p> <p>Pastiprinājuma ģenitīvs: <i>mūžu mūžos, gadu gadiem, juku jukām, roku rokā.</i></p> <p>Adresāta datīvs: <i>piezvanīt draugam, vēstule lasītājam, preces bērniem, konsultācija vecākiem, uzruna tautai, laiks pārrunām.</i></p> <p>Laika akuzatīvs: <i>brīdi padomāt, laiku pavadīt, iet stundu, mēnesi vecs, minūti ilga (saruna).</i></p> <p>Vietas (objekta, izplatījuma) un mēra akuzatīvs: <i>nobraukt posmu, noiet ceļa gabalu, noskriet distanci.</i></p> <p>Instrumentāļa kā locījuma problēma.</p> <p>Pazīmes jeb īpašības instrumentālis: <i>māja lieliem logiem, vīrs ar baltu bārdū.</i></p> <p>Adverbiālas jeb pavadapstākļu nozīmes (veida, mēra, laika) instrumentālis: <i>sagaidīt ar prieku, runāt ar naidu, dzīvot ar rūgtumu; sākt ar šo brīdi, būt darbā ar septembri.</i></p> <p>Veida lokatīvs: <i>runāt augstā tonī, būt labā formā, būt spēcīgam garā.</i></p> <p>Veida (rezultāta) lokatīvs: <i>pārvērst tvaikā, sakult putās, pārvērsties akmenī.</i></p>

5. TABULA. Ieteicamie jautājumi gramatikas apguvei augstākajā (C1 un C2) valodas prasmes līmenī

Vārdšķira (patstāvīgas nozīmes vārdšķiras)	Valodas lietojums (vārdu formas, sintaktiskie saistījumi, pareizrakstības jautājumi)
	<p>Nolūka lokatīvs: <i>iet ķekatās, braukt precībās, doties viesībās.</i></p> <p>Cēloņa lokatīvs: <i>locīties sāpēs, sastingt bailēs, dejojot priekā.</i></p> <p>Vokatīva kā locījuma izdalīšanas problēma (LVG, 355–356).</p>
Lietvārda deklinācijas, lietojums	<p>Lietvārdu locījumu formas ar līdzskaņu miju (II, V, VI dekl., paralēlformas miju gadījumos), šo formu lietošanas īpatnības. (Sk. 9. tabulu par ortogrāfijas normu apguvi).</p> <p>Vokatīva formas lietojums: bezgalotnes forma; galotne <i>-i, -u</i>; galotne kā vienskaitļa nominatīvā; daudzskaitļa nominatīva forma.</p> <p>Atgriezeniskie lietvārdi ar izskaņu <i>-šanās</i>; to locīšanas un lietošanas īpatnības.</p> <p>Nelokāmie lietvārdi, kas beidzas ar <i>-ā, -ē, -i, -ī, -o, -u, -ū</i>, to saskaņošana teikumā, piem., <i>sulīgs kivi, saulainā Kapri, slavenais Zolā.</i></p>
Lietvārdu darināšana	<p>Personu nosaukumi ar izskaņām <i>-ējs/-ēja, -ietis/-iete, -(i)nieks/-(i)niece, -tājs/-tāja</i> u. c., piem., <i>apkopējs/apkopēja, latvietis/latviete, dzejnieks/dzejniece, peldētājs/peldētāja.</i></p> <p>Dzīvnieku, augu, priekšmetu un objektu nosaukumi ar <i>-enis/-ene, -eklis, -ēklis, -nīca</i> u. c., piem., <i>zemene, biedēklis, tējnīca.</i></p> <p>Vietu nosaukumi ar <i>-ija, -nīca, -tava, -tuve</i> u. c., piem., <i>Ungārija, ēdnīca, lasītava.</i></p> <p>Darbību nosaukumi ar <i>-šana, -ums</i>, piem., <i>peldēšana, pirkums, vēlējums.</i></p> <p>Pamazinājuma un mīlinājuma nozīmes lietvārdi ar <i>-iņš/-iņa, -ītis/-īte, -tiņš/-tiņa</i>, piem., <i>virīņš, sieviņa, kaķītis, pelīte, vīstiņa.</i></p> <p>Citvalodu cilmes produktīvas izskaņas ar <i>-isms, -ists, -ija, -ika, -ieris</i> u. c., piem., <i>feminisms, feministis, akvatorija.</i></p> <p>Atvasināšana ar priedēkļiem un puspriedēkļiem ar <i>apakš-, bez-, ne-, at-, ie-, pie-</i> u. c., piem., <i>apakšstacija, bezgalīgs, negadījums, atskats, ieraksts, pielikums.</i></p> <p>Ģenitīveņi, piem., <i>bezmaksas, piemājas, pirmskara, pēckara.</i></p> <p>Salikteņu veidošana (īpašu uzmanību pievēršot jaunvārdiem un speciālajiem kādas nozares terminiem).</p>

3.

LINGVISTISKĀ JEB VALODAS KOMPETENCE

5. TABULA. Ieteicamie jautājumi gramatikas apgūvei augstākajā (C1 un C2) valodas prasmes līmenī

Vārdšķira (patstāvīgas nozīmes vārdšķiras)	Valodas lietojums (vārdu formas, sintaktiskie saistījumi, pareizrakstības jautājumi)
ĪPAŠĪBAS VĀRDS	
Noteiktā galotne	Īpašības vārda ar noteikto galotni locīšana un lietošana.
Salīdzināmās pakāpes	Salīdzināmo pakāpju veidošana un lietojums. Pārākās pakāpes lietojums konstrukcijās ar <i>kā, nekā, par</i> . Vispārākās pakāpes lietojums pārākās pakāpes formā savienojumā ar vārdiem <i>pats, tas, piem., pats lielākais, tas lielākais no visiem</i> .
Īpašības vārdu darināšana	Īpašības vārdu atvasināšana ar produktīvajām izskaņām.
VIETNIEKVĀRDS	
Vietniekvārdu locīšana un lietojums	Personu vietniekvārda <i>es, tu, mēs, jūs</i> locīšana un lietojums. Atgriezeniskā vietniekvārda <i>sevis</i> locīšana un lietojums. Vietniekvārdu <i>kas, kurš/kura, kāds/kāda</i> lietojums. Noliegto vietniekvārdu <i>nekas, nekāds/nekāda, neviens/neviena</i> lietojums.
SKAITĻA VĀRDS	
	Kvantitātes izteikšana latviešu valodā (lietvārdi, īpašības vārdi, vietniekvārdi, apstākļa vārdi, skaitļa vārdi). Cipari, skaitļi un skaitļa vārdi: lietojums matemātikajās darbībās. Daļskaitļu un decimāldaļskaitļu veidošana un lietojums. Kārtas skaitļa vārdu locīšana un lietošana (gramatiskā līdzība ar noteiktās galotnes īpašības vārdiem). Skaitļa vārda <i>trīs</i> locīšanas un lietošanas īpatnības. <i>Simts/simt</i> lietojums. <i>Tūkstoš</i> lietojums gadskaitļu nosaukumos. Pieturzīmes aiz skaitļa vārdiem (sk. arī 8. tabulu par pieturzīmju lietojumu).

5. TABULA. Ieteicamie jautājumi gramatikas apguvei augstākajā (C1 un C2) valodas prasmes līmenī

Vārdšķira (patstāvīgas nozīmes vārdšķiras)	Valodas lietojums (vārdu formas, sintaktiskie saistījumi, pareizrakstības jautājumi)
APSTĀKĻA VĀRDS	
Apstākļa vārda leksisko nozīmju grupas	Retāk sastopami apstākļa vārdi, to nozīmes un lietojums: mēra apstākļa vārdi (<i>gluži, īsti, pavisam, visai, drusku, otrtik, brīnum</i> u. c.); veida apstākļa vārdi (<i>aplam, braukšus, skriešus, gaužām, lēnītēm, klusiņām, pamazām, šā tā, visādi</i> u. c.); vietas apstākļa vārdi (<i>citviet, mājup, lejup, šur tur, šurpu turpu, pretim, vietumis</i> u. c.); laika apstākļa vārdi (<i>allaž, atkal, brīžiem, palaikam, papriekš(u), vēl, vienmēr, izsenis, laikus</i> u. c.); cēloņa un nolūka apstākļa vārdi (<i>kālab, tālab, kamdēļ, tamdēļ</i>).
Apstākļa vārdu darināšana	No lietvārdiem (<i>rokām, kājām, dienām, mūžam, vakar, rīt, pirmdien</i>). No īpašības vārdiem (<i>jauki, skaisti, slikti, kārtīgi, lēnām, klusām</i>). No darbības vārdiem (<i>skriešus, braukšus, rāpus, steidzami, negaidīti</i>). No skaitļa vārdiem (<i>divtik, trīsreiz, vienu, divatā, trīskārši</i>).
DARBĪBAS VĀRDS	
Darbības vārda formas (persona, laiks, izteiksme un kārts), to lietojums	Darbības vārdu formu veidošana: darbības vārdu pamatcelmi; citu formu atvasināšana no pamatcelmiem. Modificētāju funkcijā lietotie atgriezeniskie darbības vārdi ar teikuma priekšmetu datīvā, piem., <i>man gribējās dziedāt, man laimējās būt klāt; brālim nācās atgriezties, man iepatikās stāstīt</i> . Salikto laika formu veidošana un lietojums, piem., <i>esmu lasījis, esi lasījis, ir lasījis, esam lasījuši, esat lasījuši, būšu lasījis, būsi lasījis</i> . Ciešamās kārtas formu veidošana un lietojums, piem., <i>tiek lasīts, tika lasīts, tiks lasīts</i> . Atšķirības vienkāršā un saliktā laika formu veidošanā. Atstāstījuma izteiksmes veidošana un lietojums, piem., <i>lasot, lasīšot, esot lasījis, būšot lasījis, skatoties, skatīšoties, esot skatījies, būšot skatījies</i> . Vajadzības izteiksmes atstāstījuma paveida veidošana un lietojums, piem., <i>esot bijis/būšot bijis jālasa</i> .
Divdabīs	Divdabja formu veidošana un lietojums (arī īpašības vārda funkcijā). Divdabji ar noteikto galotni, to veidošana un lietojums.

Šajā tabulā galvenokārt ir iekļauti jautājumi, kas paredz striktu noteiktas formas lietojumu un saskaņojumu ar citiem vārdiem, kā arī atsevišķi vārddarināšanas aspekti.

Gadījumi, kas attiecas uz noteiktas vārdšķiras vārdu un vārdformu pareizrakstības un izrunas jautājumiem, vairāk tiks aplūkoti ortogrāfijas un ortoepijas apgūvei veltītajā 3.3. apakšnodaļā. Savukārt gramatisko formu jautājumi, kas saistīti ar vārdu nozīmju izmaiņām, iekļauti 3.4. apakšsadaļā par semantikas jautājumiem.

3.2.2. Sintakse un interpunkcija

Kā norādīts Pamatnostādnēs (203), valodas apgūvējs jau vidējā līmenī rakstos spēj „lietot dažādus saistītāvjārdus, skaidri iezīmējot izteikto domu savstarpējās attiecības”; arī „ortogrāfijas un interpunkcijas prasmes ir samērā labas”. Savukārt augstākajā valodas prasmes līmenī latviešu valodas ortogrāfijas un interpunkcijas, arī tekstveides jautājumi apgūti ļoti labi (Pamatnostādnēs, 203).

C1	C2
<p>Prot uzrakstīt skaidru, labi strukturētu tekstu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • labi pārzina tekstveides paņēmienus un principus; • prot lietot atbilstošus sintaktiskā saistījuma izteikšanas līdzekļus; • spēj precīzi izteikt viedokli, norādot tekstā, piem., satura apšaubāmības pakāpi; • prot sakārtot tekstu strukturāli, semantiski un kompozicionāli, pārzina interpunkcijas normas - tas palīdz lasītājam uztvert rakstīto; • dažreiz iespējamas atsevišķas ortogrāfijas kļūdas. 	<ul style="list-style-type: none"> • Prot izveidot saistītu un pārdomātu tekstu, lietojot atbilstošus tekstveides paņēmienus un sintaktiskā saistījuma izteikšanas līdzekļus; • pareizrakstības kļūdu nav.

Sintakses apgūvei jābūt saistītai ar kāda cita temata, konkrētas „problēmas” izklāstu. Valodas apgūvēji var izmantot apgūto sintaktisko saistījumu vai plašāku strukturālo modeli jebkuru citu līdzīgu vārdu savienojumu, teikumu, izteikumu, tekstu u.tml. izveidē, tomēr mācību procesā jāizvairās no kļūdainiem vispārinājumiem.

Teikuma, teksta jautājumi parasti tiek raksturoti gramatikās. Tomēr teikuma un tekstveides jautājumi skatāmi arī plašākā lingvistiskās

kompetences un komunikatīvās kompetences kontekstā, arī lingvistiskās pragmatikas aspektā.

Teksta vienību saistījums var tikt īstenots ar dažādiem leksiskiem un gramatiskiem līdzekļiem (piemēram, aizvietotāJVārdu jeb korelātu lietojumu - vietniekvārdu, apstākļa vārdu, dažādu sinonīmu izmantojumu; ar darbības vārdu gramatisko formu saskaņojumu, citu gramatisko formu un konstrukciju atkārtojumiem u. tml.). Šo līdzekļu izmantojums drīzāk uzskatāms par lingvistisku, nevis pragmatisku parādību, piemēram, *Mēs nedomājām, ka Pēteris nenokārtos eksāmenu. Taču viņš to izdarīja* (Pamatnostādnes, 133).

6. TABULA. Ieteicamie jautājumi sintakses apguvei augstākajā (C1 un C2) valodas prasmes līmenī

Teikums	Valodas lietojums (sintaktiskie saistījumi, teikums pēc uzbūves, interpunkcijas jautājumi)
1. VIENKĀRŠS TEIKUMS	
Vienlīdzīgi un atkārtoti teikuma locekļi	<p>Jēdzieniskās attiecības starp vienlīdzīgiem teikuma locekļiem, piem., vienojuma attiecība, pretstata attiecība, vienojuma un pretstata attiecība, šķīruma attiecība, paskaidrojuma attiecība u. c.</p> <p>Vienlīdzīgu teikuma locekļu saikļa saistījums: vienvārda saikļi (<i>un, bet, jeb, tomēr, taču, vai</i> u. c.), vienvārda atkārtoti saikļi (<i>ne - ne, nedz - nedz, gan - gan</i> u. c.), vienvārda saikļi vai vairākvārdu saikļi (<i>kā arī, ne tikai</i> u. c.), vairākvārdu pāra saikļi (<i>ne tikai - (bet) arī, ne vien - bet arī, kā - tā (arī), vai nu - vai (arī)</i> u. c.).</p> <p>Vienlīdzīgu teikumu locekļu nozīmes apvienojums ar vispārinošo vai precizējamo vārdu, piem., <i>Meitene nopirka skolai nepieciešamo - burtnīcas, klades, zīmuļus, pildspalvas, lineālu, dzēšamgumiju.</i></p> <p>Pieturzīmes teikumā ar vienlīdzīgiem teikuma locekļiem. Sk. 8. tabulu.</p> <p>Atkārtoti teikuma locekļi, piem., <i>Vectēvs tikai runāja, runāja un runāja.</i></p>
Savrupināti teikuma locekļi	<p>Savrupināts pielikums vai pielikuma grupa, piem., <i>Latvijas bagātību - mežus - nedrīkst izniekot.</i></p> <p>Savrupināts apzīmētājs vai to grupa, piem., <i>Šī ziema, auksta un sniegota, jau pagājusi.</i></p> <p>Savrupināts apstāklis vai to grupa, piem., <i>Tur, aiz mājas, ir jauka vietīņa atpūtai.</i></p>

3.

LINGVISTISKĀ JEB VALODAS KOMPETENCE

6. TABULA. Ieteicamie jautājumi sintakses apguvei augstākajā (C1 un C2) valodas prasmes līmenī

Teikums	Valodas lietojums (sintaktiskie saistījumi, teikums pēc uzbūves, interpunkcijas jautājumi)
Divdabja teiciens	<p>Divdabja teicienu veidojošie divdabji: nelokāmais divdabis ar <i>-ot, -oties</i>, piem., <i>Gaismai austot, putnu dziesmas kļuva skaļākas</i>; daļēji lokāmais divdabis ar <i>-dams, -dama, -damies, -damās</i>, piem., <i>Zēns, turēdamies mātei pie rokas, gāja ciemos pie vecmāmiņas</i>; pagātnes lokāmais divdabis ar <i>-is, -ies, -usi, -usies, -ts, -ta</i>, piem., <i>Iznācis no skolas, zēns devās uz mājām</i>.</p>
	Divdabja teiciena novietojums teikumā.
Iespraudumi	<p>Iespraudumi (iesprausti vārdi, vārdu grupas) kā relatīvi neatkarīgi sintaktiskie elementi, kas izteic autora attieksmi pret teksta saturu, piem., vārdi <i>protams, zināms, cerams, redzams, iespējams, ceru, domāju, redzi</i>, vārdu grupas <i>pēc manām domām, bez šaubām, galu galā, no vienas puses, no otras puses</i>.</p> <p>Iespraudumiem līdzīgi vārdi (no pārējā teikuma ar pieturzīmēm neatdala), piem., <i>laikam, varbūt, diemžēl, droši vien</i>.</p>
Iestarpinājumi	<p>Iestarpinājumi, piem., <i>tas ir, protams, pirmkārt, otrkārt; tā teikt</i>.</p> <p>Iestarpinājumu paveidi, piem., dažādi skaitliski precizējumi, gadskaitļu, datumu norādes, citvalodu personvārdu oriģinālrakstība.</p> <p>Pieturzīmes iestarpinājumu atdalīšanai. Sk. 8. tabulu.</p>
Paskaidrojošo vārdu grupas	Paskaidrojošo vārdu grupas kā iestarpinājuma paveids, to ievadītāvjārdi. Pieturzīmju lietojums šo grupu atdalīšanai. Sk. 8. tabulu.
Uzrunas konstrukcijas	<p>Uzruna, uzrunas novietojums teikumā, piem., <i>leva, kurp tu dosies?; Kurp tu dosies, leva?; Kurp tu, leva, tā steigies?</i></p> <p>Uzrunas grupa, uzrunas grupas novietojums teikumā, piem., <i>Cienījamā Liepas kundze, ienāciet!; Klausies, mīļais draugs, ko tev stāstīšu.; Tā mēs tālāk nevarēsim dzīvot, dārgo kaimiņien!</i></p> <p>Pieturzīmes uzrunas konstrukciju atdalīšanai. Sk. 8. tabulu.</p>
Aktuālā dalījuma izteikšanas līdzekļi	Vārdu secība teikumā.
2. SALIKTS TEIKUMS	
Salikts sakārtots teikums	<p>Saiķļi un citi teikuma daļu saistītāvjārdi.</p> <p>Pieturzīmes saliktā sakārtotā teikumā teikuma beigās. Sk. 8. tabulu.</p>

6. TABULA. Ieteicamie jautājumi sintakses apgūvei augstākajā (C1 un C2) valodas prasmes līmenī

Teikums	Valodas lietojums (sintaktiskie saistījumi, teikums pēc uzbūves, interpunkcijas jautājumi)
Salikts pakārtots teikums	Palīgteikuma veidi, to funkcijas teikumā.
	Palīgteikumu novietojums.
	Pakārtojuma saikļi un citi pakārtojuma vārdi (tā kā palīgteikumu virsteikumam parasti piesaista ar kādu no pakārtojuma vārdiem, valodas apgūvējam būtu jāiegauvē biežāk lietotie pakārtojuma vārdi, sk. 7. tabulu).
	Pieturzīmes saliktā pakārtotā teikumā un teikuma beigās. Sk. 8. tabulu.
CITU RUNAS UN DOMU ATSPUGUĻOJUMS TEKSTĀ	
Runas un domu atspoguļojums	Tiešā runa un piebilde.
	Pieturzīmes teikumos ar tiešo runu. Sk. 8. tabulu.
	Citāts un citēšana.

Valodas apgūves augstākajā līmenī var pievērst uzmanību teikuma komunikatīvajai struktūrai, piemēram, vārdu secības nozīmei latviešu valodā. Kā zināms, vārdu secība latviešu valodā ir samērā brīva. Mācoties latviešu valodu, tiek apgūta t. s. tiešā jeb neitrālā vārdu secība, kad saturs tiek atklāts bez papildinformācijas, bez īpaša komunikatīva nolūka un uzsvara izmantojuma (Lokmane 2009, 60). Piemēram, teikumā *Māsa mācās latviešu valodu* ir tipiskā teikuma locekļu secība: teikuma priekšmets (*māsa*), izteicējs (*mācās*), papildinātājs (*valodu*) → subjekts + verbs + objekts (SVO). Taču šo pašu sintaktisko struktūru, mainoties komunikatīvajam nolūkam, var izteikt ar cita teikuma locekļa novietojumu teikuma sākumā.

Kā atzīst A. Blinkena, „rakstu valodas pareizrakstībā ir divas puses – vārdu formu pareizrakstība jeb ortogrāfija un runas vienību sadalīšanas un saistīšanas pareizrakstība jeb interpunkcija” (Blinkena 2013, 8). Apgūstot latviešu valodu kā svešvalodu (t. sk. otro valodu), valodas apgūves pamatlīmenī (A1, A2) un vidējā līmenī (B1, B2) īpaša uzmanība interpunkcijai netiek pievērsta.

Latviešu valodā, tāpat kā, piemēram, krievu, vācu valodā, galvenais ir gramatiskais interpunkcijas princips, t. i., ar pieturzīmēm tiek parādīts teksta gramatiskais dalījums, gramatiskā struktūra (Blinkena 2013, 11).

Lai zinātu, kur liekamas pieturzīmes, valodas apgūvējam jāorientējas apgūstamās valodas gramatiskajā uzbūvē, jāsaprot vārdu un vārdu savienojumu gramatiskie sakari – pieturzīmju lietošanas prasmi nevar apgūt automātiski,

neko nezīnot, piemēram, par divdabja teiciena vietu valodā vai par saliktiem pakārtotiem teikumiem (arī pakārtojuma saikļiem un pakārtojuma vārdu funkcijā izmantotiem vārdiem).

7. TABULA. Biežāk lietotie pakārtojuma vārdi¹

Pakārtojuma saikļi	Attieksmes vietniekvārdi	Apstākļa vārdi	Prepozicionāli savienojumi
<i>ka, vai, ja, lai, jo, līdz, lai gan, tā kā, lai arī, kaut arī, kaut gan, tā ka, tāpēc ka, tiklīdz, tādēļ ka</i>	<i>kas, kurš, kāds</i> (visos locījumos)	<i>kad, kur, cik, kā, kamēr, kāpēc, kādēļ</i>	<i>uz kuriem, no kurienes, līdz kuriem</i>

Valodas apguves augstākajā līmenī apguvējs savas empīriskās zināšanas interpunkcijā var strukturēt un mācīties pieturzīmju lietošanas likumus latviešu valodā – galvenokārt tos, kurus nosaka gramatiskais princips. C2 līmenī jau var pievērst uzmanību fakultatīvajiem pieturzīmju lietošanas gadījumiem, kur lielākoties dominē intonatīvais princips, tādējādi atklājot teksta aktuālo dalījumu. Pieturzīmju lietošanā ievērojot arī intonatīvo principu paralēli gramatiskajam, iespējams precīzāk atklāt teksta un teikuma komunikatīvo nolūku, satura niānses.

Vispirms valodas apguvējam būtu jāapgūst t. s. „īsto pieturzīmju” – punkta, jautājuma zīmes, izsaukuma zīmes, komata, semikola, kola, domuzīmes, iekavu, pēdiņu un daudzpunktes lietojums. Tās rāda teksta gramatisko un intonatīvo dalījumu.

8. tabulā apkopota informācija par pieturzīmju lietošanas normu tiešu vai netiešu apguvi mācību procesā.

Teikuma beigu pieturzīmju lietojuma noteikumi latviešu valodā lielākoties ir tādi paši kā citās Eiropas valodās. Punkts, izsaukuma zīme, jautājuma zīme rāda ne tikai teikuma beigas, bet arī pauz valodas lietotāja attieksmi pret izteikto saturu. Augstākajā valodas prasmes līmenī valodas apguvējs var lietot arī daudzpunktī stilistiskos nolūkos.

Dažādu konstrukciju atdalīšanai un izdalīšanai teikumā visbiežāk tiek lietots **komats** un **domuzīme**, retāk – **semikols**, **kols**, **daudzpunkte**, **iekavas** un **pēdiņas**.

¹ Pakārtojuma vārdi sakārtoti atbilstoši to lietojuma biežumam līdzsvarotajā mūsdienu latviešu valodas tekstu korpusā (LVK 2013).

8. TABULA. Pārskats par pieturzīmju lietojuma apguvi: no A1 līdz B2 latviešu valodas prasmes līmenim un C1, C2 līmenī (sk. arī Ceplīte, Ceplītis 1997)

Pieturzīmes un rakstu zīme	Pozīcija/funkcija	Papildinformācija	A1	A2	B1	B2	C1	C2
Punkts	teikuma beigās	Punktu lieto stāstījuma teikuma beigās.						
	kārtas skaitļa vārdi	Punktu lieto aiz arābu cipariem, ja tie apzīmē kārtas skaitļa vārdus.						
	saīsinājumi	Punktu lieto aiz vārdu saīsinājumiem.						
Izsaukuma zīme	teikuma beigās	Izsaukuma zīmi lieto vienkārša teikuma beigās, kurā izteikts rosinājums, vēlējums vai izsaukums.						
		Izsaukuma zīmi lieto salikta teikuma beigās, ja teikumā izteikts rosinājums, vēlējums vai izsaukums. Teikuma emocionālo modalitāti parasti norāda pēdējā neatkarīgā teikuma daļa.						
Jautājuma zīme	teikuma beigās	Jautājuma zīmi lieto aiz vienkārša teikuma, kurā izteikts jautājums.						
		Jautājuma zīmi lieto aiz salikta teikuma, ja teikumā izteikts jautājums. Teikuma komunikatīvo modalitāti parasti norāda pēdējā neatkarīgā teikuma daļa.						
Komats	vienlīdzīgi teikuma locekļi	Ar komatu atdala vienlīdzīgus teikuma locekļus, ja starp tiem nav vienojuma saikļa.						
	salikts teikums	Ar komatu atdala salikta teikuma sastāvdaļas.						
	divdabja teiciens	Ar komatu atdala divdabja teicienus.						
	citi savrupinājumi	Ar komatu atdala gan divdabja teicienus, gan cita veida savrupinājumus.						

3.

LINGVISTISKĀ JEB VALODAS KOMPETENCE

8. TABULA. Pārskats par pieturzīmju lietojuma apguvi: no A1 līdz B2 latviešu valodas prasmes līmenim un C1, C2 līmenī (sk. arī Ceplīte, Ceplītis 1997)

Pieturzīmes un rakstu zīme	Pozīcija/ funkcija	Papildinformācija	A1	A2	B1	B2	C1	C2
	savrupināts pielikums	Ar komatu atdala savrupinātu pielikumu.						
	uzruna	Ar komatu atdala uzrunu.						
	izsaukmes vārds	Ar komatu parasti atdala izsaukmes vārdus.						
	partikulas <i>jā, nē</i>	Ar komatu atdala partikulas <i>jā, nē</i> .						
Domuzīme	izlaists vārds	Domuzīmi mēdz lietot izlaista vārda (parasti sintaktiskās saitiņas vai izteicēja) vietā.						
	savrupinājumi	Domuzīmi lieto, lai atdalītu savrupinātus teikuma locekļus un to grupas.						
	pirms vispārinošā vārda	Domuzīmi lieto konstrukcijās ar precizējamo vai ar vispārinošo vārdu.						
	salikts teikums	Atdala salikta teikuma daļas (stilistiskos nolūkos).						
Kols	aiz tiešās runas	Ar kolu atdala tiešo runu no piebildes, ja tiešā runa atrodas piebildes priekšā.						
	aiz precizējamā vārda	Kolu lieto aiz precizējamā vārda, ja tam seko vienlīdzīgi teikuma locekļi.						
	salikts teikums	Atdala salikta teikuma daļas, ja seko paskaidrojums.						
Pēdiņas	tiešā runa	Pēdiņas lieto tiešās runas apzīmēšanai.						
	nosaukumi	Pēdiņās liek dažādus nosaukumus, kam ir īpašvārda nozīme.						
	vārdi pārnestā nozīmē	Pēdiņās liek vārdus, kas ir lietoti pārnestā nozīmē.						

8. TABULA. Pārskats par pieturzīmju lietojuma apguvi: no A1 līdz B2 latviešu valodas prasmes līmenim un C1, C2 līmenī (sk. arī Ceplīte, Ceplītis 1997)

Pieturzīmes un rakstu zīme	Pozīcija/funkcija	Papildinformācija	A1	A2	B1	B2	C1	C2
Iekavas	paskaidrojums	Iekavās iekļauj iestarpinājumu, paskaidrojumu.						
Daudzpunkte	teikuma beigās	Teikuma beigās daudzpunkte norāda uz domas aprāvumu vai uz emocionālu stāvokli.						
Defise	dubultzvērdi, ģeogrāfiskie nosaukumi	Defisi lieto dubultzvērdos un ģeogrāfiskos nosaukumos.						
	skaņu atdarinājumi	Dažādu izsaukmes vārdu – skaņu atdarinājumu – rakstībā.						

3.3. Ortogrāfija un ortoepija

C1 un C2 līmenī valodas apguvējs jau labi pārzina latviešu valodas ortogrāfijas likumus (Pamatnostādnes, 107) – vārdu un vārda daļu (priedēkļu, sakņu, piedēkļu, galotņu) pareizrakstību.

C1	C2
<ul style="list-style-type: none"> • Prot tekstu izkārtot, dalīt rindkopās, prot lietot pieturzīmes. Teksts ir loģisks un viegli uztverams. • Pārzina ortogrāfiju, var gadīties dažas pārrakstīšanās kļūdas. 	<ul style="list-style-type: none"> • Rakstos nav ortogrāfijas kļūdu.

Apgūstot valodu augstākajā prasmes līmenī, uzmanība pievēršama:

- › vārdu koprakstes un šķirtrakstījuma nosacījumiem;
- › lielo sākumburtu lietošanas nosacījumiem;
- › vārdu saīsināšanas noteikumiem;
- › kā arī to vārdu un vārdformu rakstībai, kurās visbiežāk vērojamas kļūdas (sk., piemēram, Strautiņa, Šulce 2009, 51–52; Kalnača 1987).

9. TABULA. Ortogrāfijas prasmi pilnveide augstākajā (C1 un C2) valodas prasmes līmenī

Vārdšķiras	Pareizrakstība
LIETVĀRDS	
Līdzskaņu rakstība saknes beigās	Ja lietvārda nominatīva vai vokatīva formā, izrunājot vārdu, nav skaidrs, kāds līdzskanis rakstāms saknes beigās, to var uzzināt, pārveidojot vārdu citā locījumā, piem., <i>darbs</i> [darps] – <i>darba</i> , <i>sirds</i> [sirc] – <i>sirdi</i> , <i>mežs</i> [meš:] – <i>meža</i> .
Patskaņu garums izskaņās	Gari patskaņi ir izskaņās <i>-ājs, -āja, -ējs, -ēja, -ēns, -nīca, -ība</i> u. c. Īsi patskaņi ir izskaņās <i>-elis, -ele, -enis, -ene, -iņš, -iņa</i> u. c. Gari vai īsi patskaņi ir lietvārdos ar <i>-eklis, -eknis</i> vai <i>-ēklis, -ēknis</i> : no II konjugācijas darbības vārdiem darināto lietvārdu izskaņās - rakstāms garais patskaņa burts, piem., <i>kaitē</i> – <i>kaitēklis</i> , <i>audzē</i> – <i>audzēknis</i> ; pārējos gadījumos izskaņā ir īsais patskanis <i>e</i> , piem., <i>grābeklis</i> , <i>mācekļis</i> .
Līdzskaņu mija lietvārdu locījumos, paralēlformas	Līdzskaņa <i>j</i> noteiktās mijas neesamība noteiktos 2., 5. un 6. deklinācijas lietvārdos, piem., II dekl. divzīlību personvārdos ar <i>-tis, -dis</i> : <i>Atis, Valdis</i> , mijas nav V deklinācijas lietvārdos daudzskaitļa ģenitīvā, ja vārds beidzas ar <i>-ste</i> (<i>aste – astu, kaste – kastu, liste – listu, žurnāliste – žurnālistu</i> u. c.). Ja <i>-ste</i> priekšā ir līdzskanis <i>k</i> , parasti tomēr mija rodas: <i>sacīkstes – sacīkšu</i> ; vārdos <i>bīse – bisu, mute – mutu, pase – pasu</i> u. c. (sk. arī 5. tabulu par morfoloģijas apguvi); VI dekl. lietvārdos <i>auss, acs, pirts, debess</i> u. c. Paralēlformas miju lietojuma gadījumos: <i>torte: tortu – toršu, cunfte: cunftu – cunfšu</i> .
Lietvārdi ar izskaņu -šana, -šanās	Lietvārdi ar izskaņu <i>-šana, -šanās</i> , kas darināti no I konjugācijas darbības vārdiem, kuru sakne pagātnē beidzas ar līdzskani <i>s, z, t, d</i> : darbības vārdu saknes beigu līdzskanis <i>s, z, t, d</i> zūd lietvārdu izskaņas <i>-šana, -šanās</i> priekšā, piem., <i>plis-a – plišana</i> (no <i>plis-šana</i>), <i>met-a – mešana</i> (no <i>met-šana</i>), <i>lūz-a – lūšana</i> (no <i>lūz-šana</i>), <i>ved-a – vešana</i> (no <i>ved-šana</i>).
Internacionālo vārdu rakstība (sk. Strautiņa, Šulce 2009, 51; Auziņa 2014, 131–138)	Rakstāms un izrunājams īss, nevis garš patskanis, piem., <i>radio</i> – nevis [rādio], <i>albums</i> – nevis [albūms], <i>kino</i> – nevis [kīno], <i>ģerbonis</i> – nevis [ģērbonis]. Rakstāms un izrunājams garš, nevis īss patskanis, piem., <i>bibliotēka</i> – nevis [biblioteka], <i>mūzika</i> – nevis [muzika], <i>garāža</i> – nevis [garaža]. Praksē vērojams burta izlaidums rakstībā, cēlonis ir vārda neprecīza vai nepareiza izruna, piem., <i>maģistrantūra</i> (nereti tiek izlaists burts <i>n</i>), <i>kombinezons</i> (nereti tiek izlaists burts <i>e</i>). Vienas kvalitātes burts (skaņa) nereti tiek aizstāta ar citu, piem., <i>solīds, sandāle, pensija</i> (burta <i>s</i> vietā runā un raksta <i>z</i>), <i>alkohols, diktofons</i> (1. burta <i>o</i> vietā runā un raksta <i>a</i>).

9. TABULA. Ortogrāfijas prasmju pilnveide augstākajā (C1 un C2) valodas prasmes līmenī

Vārdšķiras	Pareizrakstība
Īpašvārdu pareizrakstība	Lielo sākumburtu lietojums īpašvārdu rakstībā.
ĪPAŠĪBAS VĀRDS	
Līdzskanis galotnes -s, -š priekšā	Ja nav skaidrs, kāds līdzskanis rakstāms vīriešu dzimtes vienskaitļa nominatīva galotnes -s, -š priekšā, to var uzzināt, pārveidojot vārdu citā locījumā, piem., <i>spožs</i> [spuoš:] – <i>spoža</i> , <i>labs</i> [laps] – <i>laba</i> , <i>ražīgs</i> [ražīks] – <i>ražīga</i> .
Vispārākā pakāpe	Divi s burti blakus rakstāmi, ja īpašības vārds sākas ar s, piem., <i>visskaistākais</i> , <i>visskaļākais</i> .
Atsevišķu īpašības vārdu pareizrakstība	Īpašības vārdu <i>rūgts</i> , <i>spilgts</i> , <i>spirgts</i> , <i>žirgts</i> rakstība – līdzskaņa t priekšā rakstāms līdzskaņa g burts (nevis k). Īpašības vārdu <i>auksts</i> (<i>laiks</i>), <i>likšms</i> , <i>miksts</i> rakstība – līdzskaņa burta s priekšā rakstāms līdzskaņa k burts (sal. <i>augsts tonis</i> , <i>augsts kalns</i> , <i>augsta piere</i> , <i>augsti papēži</i>).
Īpašības vārdi ar izskaņu -ains	No 2., 5. un 6. deklinācijas lietvārdiem ar izskaņu -ains darināto īpašības vārdu rakstība – jāievēro līdzskaņu mijas esamība vai neesamība (ja pamatvārda celms daudzskaitļa ģenitīvā beidzas ar mīkstu līdzskani, tas saglabājas arī atvasinājumos), piem., <i>vilnis</i> (<i>vilņu</i>) – <i>vilņains</i> , <i>ziepes</i> (<i>ziepju</i>) – <i>ziepjains</i> , <i>zeme</i> (<i>zemju</i>) – <i>zemjains</i> , <i>bet aste</i> (<i>astu</i>) – <i>astains</i> .
Paplašinātā galotne	Paplašinātās galotnes lietojums locījumu formās, piem., vienskaitlī kam? – <i>labajai rokai</i> , <i>vecajam kokam</i> ; kur? – <i>labajā rokā</i> , <i>vecajā kokā</i> ; daudzskaitlī kam? – <i>baltajām drēbēm</i> ; <i>baltajos matos</i> .
SKAITĻA VĀRDS	
	Decimāldaļskaitļu lasījums un rakstība.
VIETNIEKVĀRDS	
Koprakste un šķirtrakstījums	Kopā raksta vietniekvārdu, kas sākas ar <i>ik</i> , <i>jeb</i> , <i>ne</i> , piem., <i>ikviens</i> , <i>neviens</i> , <i>nekas</i> , <i>jebkas</i> . Vietniekvārdi nav saauguši vienā vārdā ar partikulām <i>kaut</i> , <i>diez</i> , <i>diezin</i> , <i>nez</i> , <i>nezin</i> , piem., <i>kaut kas</i> , <i>diezin kurš</i> , <i>diez kas</i> , <i>nezin kāds</i> , <i>nez kas</i> .
DARBĪBAS VĀRDS	
Nonoteiksmes pareizrakstība: I konj.	Ja I konjugācijas darbības vārda sakne pagātnē beidzas ar s, t, d, nonoteiksmes galotnes -t, -ties priekšā rakstāms s burts (izrunā līdzskani [s]), piem., <i>nes-a</i> – <i>nest</i> , <i>met-a</i> – <i>mest</i> , <i>ved-a</i> – <i>vest</i> . Ja darbības vārda sakne pagātnē beidzas ar z, nonoteiksmes galotnes priekšā rakstāms z burts (tiek izrunāts līdzskanis [s]), piem., <i>lūz-a</i> – <i>lūzt</i> , <i>griez-ās</i> – <i>griezt</i> .

9. TABULA. Ortogrāfijas prasmi pilnveide augstākajā (C1 un C2) valodas prasmes līmenī

Vārdšķiras	Pareizrakstība
Īstenības izteiksmes formu pareizrakstība: III konj.	Īsais <i>a</i> vai garais <i>ā</i> tagadnes galotnēs: III konjugācijas darbības vārdiem, kam nenoteiksmē ir izskaņas <i>-īt, -ināt</i> , īstenības izteiksmes tagadnes 3. personā ir galotne <i>-a</i> , daudzskaitļa 1. un 2. personas galotnē rakstāms gara patskaņa burts <i>ā</i> , piem., <i>lasīt – lasa, lasām, lasāt</i> ; atgriezeniskajiem darbības vārdiem ar nenoteiksmes izskaņu <i>-īties, -ināties</i> visās īstenības izteiksmes tagadnes galotnēs rakstāms gara patskaņa burts <i>-ā</i> , piem., <i>skatīties – skatās, skatāmies, skatāties</i> .
Pavēles izteiksmes formu pareizrakstība	Pavēles izteiksmes daudzskaitļa 2. personas formās galotnes <i>-iet</i> vai <i>-ieties</i> priekšā rakstāms tas pats līdzskaņa burts, kas vienskaitļa 2. personas formās, izņemot II konjugācijas darbības vārdus, piem., <i>cel! celiet!</i> (nevis – <i>ceļiet</i>), <i>cel-ies!</i> – <i>cel-ieties!</i> (nevis – <i>ceļieties!</i>).
Divdabju pareizrakstība	Līdzskanis <i>s</i> vai <i>z</i> divdabī pirms <i>-dam-</i> : ja darbības vārda sakne beidzas ar līdzskani <i>s</i> , tad daļēji lokāmajā divdabī izskaņas <i>-dams</i> priekšā rakstāms <i>s</i> burts, piem., <i>nes-a – nes-dams</i> ; ja darbības vārda sakne beidzas ar līdzskaņiem <i>z, t, d</i> , tad izskaņas <i>-dams</i> priekšā rakstāms <i>z</i> , piem., <i>lūz-a – lūz-dams, met-a – mez-dams, ved-a – vez-dams</i> . Lokāmā ciešamās kārtas tagadnes divdabja izskaņās <i>-āms, -āma</i> jāraksta garā patskaņa burts <i>ā</i> , ja divdabī darināts no III konjugācijas darbības vārdiem, kam nenoteiksmē ir izskaņa <i>-īt</i> vai <i>-ināt</i> , kā arī no darbības vārda <i>zināt</i> , piem., <i>zināms, lasāms, lokāms</i> .
APSTĀKĻA VĀRDS	
Patskaņu kvantitāte	Patskaņu kvantitāte apstākļa vārdos, piem., garš patskanis vārdos <i>kāpēc, tāpēc, tādēļ</i> .
Koprakste un šķirtrakstijums	Piem., kopā rakstāms apstākļa vārds <i>neparko</i> ar nozīmi 'nekādā gadījumā': <i>Meitene neparko nevarēja aizmigt</i> . (Pretstatā vārdu savienojumam <i>ne par ko: Viņš neinteresējās ne par ko</i> .); kopā rakstāms laika apstākļa vārds <i>papriekš(u)</i> (pretstatā vārdu savienojumam <i>pa priekšu</i> vietas nozīmē), piem., <i>Papriekšu skolotāja nolasīja uzdevuma noteikumus, pēc tam skolēni varēja sākt strādāt; Visiem pa priekšu skrēja kucēns</i> ; apstākļa vārdi, kas radušies no lokāma vārda un prievārda savienojuma, veido salikteni un ir rakstāmi kopā: <i>aizvien, palaikam, paretam, pavisam</i> (sk. vairāk Guļevska, Miķelsone, Porīte 2002, 177-180).
SAIKĻIS	
Koprakste un šķirtrakstijums	Vienā vārdā rakstāmi saikļi <i>turpretim, turpretī, tiklīdz, tikko, nevis, tiklab</i> . Divu vai vairākvārdu saikļu rakstība, piem., <i>kaut gan, kā arī, tā ka, tā kā, lai arī</i> .

9. TABULA. Ortogrāfijas prasmpju pilnveide augstākajā (C1 un C2) valodas prasmes līmenī

Vārdšķiras	Pareizrakstība
Patskaņu kvantitāte	Patskaņu rakstība saikļos, piem., <i>turpretī – turpretim</i> .
PARTIKULA	
Koprakste un šķirtrakstijums	Partikula <i>varbūt</i> rakstāma kopā. <i>Kaut, diez (diezin), nez (nezin)</i> raksta šķirti no vārda, uz kuru tās attiecas, piem., <i>kaut gan, kaut kas, diezin kad, diezin kur, diez vai</i> .
CITAS PAREIZRAKSTĪBAS NORMAS	
Lielo sākumburtu lietošana	Lielo sākumburtu lietošana rakstos parasti ir tradicionāli nosacīta. Lielajiem burtiem var būt gramatiskā, jēdzieniska vai stilistiska nozīme (sk. vairāk Laugale, Šulce 2012).
Vārdu saīsināšana	Valodas apguvējam jāzina vārdu saīsināšanas noteikumi latviešu valodā, piem., saīsinājums parasti beidzas ar līdzskaņa burtu, bet atmetamajā daļā pirmajam jābūt patskanim, piem., <i>sept. - septembris</i> . (Sk. vairāk VVC LVEK lēmums Nr. 1-16/5.) Svara, mēra un laika vienību nosaukumu saīsināšanai tiek lietoti vispārpieņemti apzīmējumi, ko lieto vārdnīcās, enciklopēdijās, zinātniskos darbos u. c., piem., <i>g – grams, kg – kilograms, s – sekunde, m – metrs</i> . (Sk. Saīsinājumi 2010) Arī daudziem latviskas cilmes vārdiem un vārdu saīsinājumiem tiek lietoti standartizēti apzīmējumi, piem., <i>un tā tālāk – utt., lappuse – lpp., un citi – u. c., piemēram – piem.</i> (Sk. Saīsinājumi 2010)

Valodas lietotājam jāspēj ne tikai bez kļūdām uzrakstīt nepieciešamo, bet, skaļi lasot tekstu vai runājot, jāspēj arī vārdus pareizi izrunāt un, nepieciešams, pārbaudīt izrunu normatīvajos avotos, piemēram, „Latviešu valodas pareizrakstības vārdnīca” (PPV 1995) vai „Latviešu valodas pareizrakstība” (Strautiņa, Šulce 2009) u. c.

Lai apgūtu ortoepiju, nepieciešamas:

- ortogrāfijas normu zināšanas;
- prasme lietot vārdnīcas un zināšanas par izrunas atainošanai pieņemtajiem apzīmējumiem;
- zināšanas par valodas rakstveida formu, par dažādu rakstu zīmju, īpaši pieturzīmju, lomu runas ritma un teikuma intonācijas uztverē;
- spēja skatīt jebkuru valodas elementu un vienību plašākā kontekstā, tā novēršot teksta satura izpratnes neskaidrības (Pamatnostādnes, 107).

Tā kā latviešu valodā fonogrāfiskās (skaņu) rakstības principa dēļ ortoepija ir cieši saistīta ar ortogrāfiju, atkāpes no pareizrunas normām bieži izraisa arī kļūdas vārdu un vārdformu pareizrakstībā. Tipiskākās atkāpes no ortoepijas normām ir (Auziņa 2014, 131–138):

- › svārstības patskaņu kvantitatē,
 - piem., III konjugācijas 1. grupas darbības vārdu daudzskaitļa 1., 2. personas formas galotnēs garā patskaņa vietā tiek izrunāts īss patskanis (*lasām, lasāt* vietā dzirdams *lasam, rakstam* u. tml.), savukārt I konjugācijas atgriezenisko darbības vārdu tagadnes 3. personas formas galotnē gaidāmā īsā patskaņa vietā bieži tiek runāts garš patskanis (*pienākas, liekas, tiekās, ceļās, atgriežas, atrodas* vietā dzirdams *pienākās, liekās, tiekās, ceļās, atgriežās, atrodās* u. tml.);
- › svārstības patskaņu kvalitātē,
 - piem., atkāpes no literārās valodas normas vērojamas burta *o* lasījumā (patskanis [o] vai [ō] tiek lietots divskaņa *o* [uo] vietā vārdos *omulīgs* [uomulīks], *loze* [luoze], arī daudzos Latvijas vietvārdos: *Aloja, Grostona, Roja* u. c. (Laua 1997, 128; Balode, Bušs 1999, 211–222), atkāpes vērojamas šaurā vai platā *e, ē* lietojumā formās, kur minēto skaņu izrunu nenosaka pozicionāli nosacījumi (piem., šaurais *e* ir dzirdams darbības vārda *cerēt* tagadnes vienskaitļa 1. personas formā: *es ceru*);
- › vārda uzsvars svešas cilmes vārdos,
 - piem., nepareizi ar otrās zilbes uzsvaru reizēm tiek izrunāts uzvārds *Ožegovs, Šopēns* u. c. (Kušķis, Plataiskalne 1988, 96; LVG 2014, 125).

10. TABULA. Ortoepijas prasmju pilnveide augstākajā (C1 un C2) valodas prasmes līmenī

Ortoepijas jautājumi	Pareizrūnas pilnveide
Zilbes izruna un intonācija	Zilbes izruna, zilbes intonācija kā leksiskās un gramatiskās nozīmes diferencētāja.
Šaurā patskaņa e, ē un platā patskaņa e, ē lietošana	<p>Pozicionāli noteikts e, ē lietojums: nākamajā zilbē seko šaurinātājskaņas i, ī, šaurais e, ē, divskaņi ie, ei, līdzskaņi j, ķ, ģ, ģ, ģ, ņ, š, ž, č, dž (mēle, ēdiens, saldējums, zeķe).</p> <p>Nepozicionāls šaurā vai platā e, ē lietojums.</p> <p>Šaurā patskaņa e, ē un platā patskaņa e, ē paralēllietojums: piem., atvasinājumi ar izskaņām -aine, -ājs, -ēns (eglaine, avenājs, telēns); svārstības šaurā e, ē un platā e, ē lietošanā ir VI deklinācijas lietvārdos, kuriem daudzskaitļa ģenitīvā nav līdzskaņu mijas (debesu, dzelzu, Cēsu u. c.); I konjugācijas darbības vārdu vienkāršajā tagadnē un no tagadnes celma veidotajās formās, ja darbības vārda saknes beigās ir līdzskaņi r (beru, (viņš) ber, beram, dzeramais u. c.).</p>
Burta o lasījums (īsaais un garais patskaņi o, divskaņi o)	<p>Divskaņi o [uo] latviskas cilmes vārdos un senos aizguvumos, piem., ozols, koks, kokle, ola; doma, roze, skola, koris u. c.</p> <p>Divskaņi o [uo] Latvijas vietvārdos, piem., Aglona, Aloja, Code, Ēdole, Grostona, Mežotne, Majori, Roja, Tosmare u. c. (sk. vairāk Balode, Bušs 1999)</p> <p>Īsaais patskaņi o Latvijas vietvārdos, piem., Kolka, Ulbroka u. c.</p> <p>Burta o paralēllasījumi, piem., balkons [balkuons] vai [balkōns], rajons [rajuons] vai [rajōns], balons [baluons] vai [balōns].</p>
Patskaņu kvantitāte (garums un īsums)	<p>Garie un īsie patskaņi latviešu valodā šķir vārdu leksiskās un gramatiskās nozīmes, piem., saka [sacka] un sāka [sāka], upe [uppe] un upē [upē].</p> <p>Tiem, kam latviešu valoda ir dzimtā valoda, atbilstošu garo un īso patskaņu lietošana leksisko nozīmju šķiršanai, kā arī lietvārdu un īpašības vārdu locījumu formu izrunā grūtības parasti nerada. Tomēr latviešu valodas apguvēja vienas kvalitātes īso un garo patskaņu lietojuma apguvei jāpievērš īpaša uzmanība. Gan dzimtās valodas lietotājam, gan valodas apguvējam bieži gadās kļūdas, lokot darbības vārdus (sk. 9. tabulu).</p>
Vārda uzsvars	<p>Salīdzinājumā ar daudzām citām valodām, kurās vārda uzsvars ir brīvs, latviešu valodā ir saistīts vārda uzsvars, t. i., vārds lokot, uzsvara vieta nemainās. Turklāt latviešu valodā gandrīz vienmēr uzsvērtā ir vārda pirmā zilbe. Prakse rāda, ka daudzos gadījumos ir novērojamas grūtības atšķirt pirmās zilbes uzsvaru (īpaši tad, ja zilbe ir īsa) no garajām, neuzsvērtajām vārda zilbēm, piem., pāsaka vārda pasaka izrunas vietā, pūsdienas – pusdienas vietā. Šī kļūda prasa uzmanību un vingrināšanos, lai būtu pareizs vārda uzsvars un zilbes ilgums.</p>

3.4. SEMANTIKAS JAUTĀJUMU IZPRATNE UN APGUVĒ

Semantika ir saistīta ar fonētisko, morfoloģisko, vārddarināšanas, leksisko un sintaktisko aspektu, resp., tiem valodas sistēmas elementiem, kas iesaistīti noteiktu nozīmju izteikšanā. Semantikas jautājumu pārzināšana līdz ar to palīdz tekstā paust nepieciešamo saturu un satura nianse atbilstošā formā, tā veidojot precīzu un viegli uztveramu runu.

Tātad valodas apguvē un lietojumā uzmanība tiek pievērsta leksiskajām un gramatiskajām nozīmēm un pragmatikai jeb valodas lietojumam saziņā (Pamatnostādnes, 105–106). Daudzos gadījumos runā ir grūti nošķirt gramatiskās un specifiski leksiskās nozīmes robežas, piemēram, lietvārda *lauks* vienskaitļa un daudzskaitļa formas lietojumā: *lauks* (vsk. *platība, laukums, tīrums*) – *lauki* (dsk. *platības, laukumi, tīrumi*, kā arī *teritorija ārpus pilsētas*). Savukārt teikuma līmenī, piemēram, darbības vārds ir ne tikai ļoti bagāts ar dažādām gramatiskajām kategorijām, bet var arī raksturot teksta piederību noteiktam valodas stilam (Rozenbergs 1983, 98).

Leksiskā nozīme

Valodas apguves un lietojuma praksē galvenā uzmanība ir pievērsta vārda leksiskajai nozīmei. Ikdienas valodas lietojuma praksē ļoti bieži jāsakaras ar pamatnozīmei pakārtotām nozīmēm. Šo parādību sauc par vārdu **daudznozīmību** jeb **polisēmiju**. Piemēram, vārdam *rakstīt* bez jau labi zināmās pamatnozīmes 'veidot rakstu zīmes un to savienojumus' ir arī vairākas atvasinātas nozīmes – 'atveidot rakstveidā', 'sacerēt kādu tekstu', 'rakstveidā ziņot, vēstīt', 'sacerēt un sūtīt vēstules', 'rotāt ar rakstiem' (LVV, 902). Saistībā ar vārdu polisēmiju tiek apskatītas arī frazeoloģismu nozīmes, piemēram, *uz pieres (nevienam) nav rakstīts* nozīmē, ka pēc ārējā izskata nevar cilvēku novērtēt, pateikt, kāds viņš ir (LVV, 902). Tieši ar vārdu nozīmes niansēm pastiprināti jāstrādā C1 un C2 valodas prasmes līmeņa lietotājam.

Dziļāk aplūkojot vārda leksiskās nozīmes, uzmanība pievēršama šādiem nozīmju veidiem:

- › pamatnozīme;
- › atvasinātā nozīme;
- › tiešā nozīme;
- › pārnestā nozīme;

- › patstāvīga stilistiskā nozīme;
- › kontekstuāla stilistiskā ekspresivitāte.

Pamatnozīme ir daudznozīmīga vārda galvenā nozīme, jēdzieniski pirmā nozīme un no tās izsecina atvasinātās. Atvasinātās nozīmes ir jēdzieniski pakārtotas pamatnozīmei. Vārdnīcās galvenās nozīmes šķirkļos ir minētas pirmās, un valodas apgūvē arī tās apgūst vispirms. Jo vairāk atvasinātā nozīme jēdzieniski attālinājusies no pamatnozīmes, jo grūtāk valodas apgūvējam to saprast un iegaumēt, piemēram, *iet* var arī daudzi transporta līdzekļi, priekšmeti, procesi, parādības (*tramvajs iet uz Mežaparku, gredzens neiet pirkstā, laiks iet ātri, vētra iet pāri, bikses neiet kājās*). Tieši daudzveidīgo atvasināto nozīmju sistēma ir viens no leksikas bagātināšanas līdzekļiem C1 un C2 valodas prasmes līmeņos.

Vārda tiešā nozīme ir saprotama bez konteksta. Tā nosauc vārdu bez saistības ar citiem vārdiem un skaidri atklāj tajā ietvertu jēdzienisko saturu. Savukārt vārda pārnestā nozīme ir izprotama asociatīvi. Tā nosauc jēdzienus netieši vai tēlaini, balstoties uz līdzībām, piemēram, vārds *jūra*, kas tiešā nozīmē apzīmē ūdenstilpni, tiek lietots arī pārnestā nozīmē kā 'ļoti liels daudzums' – *ziedu jūra, jābrien vesela dubļu jūra* (LVV, 463).

Patstāvīgā stilistiskā nozīme norāda uz valodas vienības piederību kādam leksiskajam slānim, tipoloģiski nošķirtai grupai, piemēram, vecvārdiem (*ormanis, klaušas, cunfte*), sarunvalodas vārdiem (*drusku, plātīties, saputrot*), terminiem (*loģistika, monitorings, kohēzija*). Valodas lietotājam būtu jāzina, ka šādas grupas vārdiem raksturīgi lietojuma ierobežojumi, ko nosaka valodas funkcionālā stila vai reģistra, runas situācijas prasības un runātāja ekspresīvie nolūki. Tieši stilistiski marķētu vārdu nepiemērota izvēle runā ir viena no leksikostilistikas izplatītākajām kļūdām.

Savukārt kontekstuālā stilistiskā ekspresivitāte pauž stilistisko papildnozīmi, kas izsecināma no konteksta, piemēram, vārdu savienojumā *stiept auklu* darbības vārds *stiept* ir lietots tiešā nozīmē un saprotams bez konteksta, bet vārdu savienojumā *stiept gumiju* saprotams gan tiešā, burtiskā nozīmē kā 'veikt šo procesu', gan kontekstuāli ar nozīmi 'slinkot, gausi strādāt'. Otrajā gadījumā vārdu savienojums lietots pārnestajā nozīmē. Vārdam *stiept* ir citas kontekstuālas nozīmes, piemēram, 'ar pūlēm (ko) pārvietot, virzīt'. Ar šādu nozīmi vārds tiek lietots sarunvalodas stilā un ietver runātāja emocionālo attieksmi (grūtību novērtējumu, nievājumu) pret veicamo darbību (*Kur tu stiepsi to malkas maisu?*).

Ar vārda nozīmju izpratni cieši saistīts specifiskās leksikas lietojums, kurā iekļautas vārdu grupas ar izteiktām stilistiski ekspresīvām nozīmju niansēm, kā arī vārdu grupas pēc vēsturiskās attīstības, teritoriālās izplatības, sociālo slāņu un profesionālās jomas lietojuma kritērija.

Leksiskās semantikas jautājumu lokā ir arī vārdu **sinonīmija**, **antonīmija** un **homonīmija**. C1 un C2 valodas prasmes līmenī paveras plašas iespējas apgūt ļoti daudzveidīgas šo vārdu grupas, kas ir bagāts avots sinonīmu, antonīmu un homonīmu izvēlei:

- poētismus un citus paaugstinātā stila vārdus (*mīla, jums, brīve, daile, ziedonis*; simbolu nozīmē lietotus īpašvārdus kā *Auseklis, Jumis, Pērkons, Saule, Laima*; dažādas metaforas u. c. tropus – *prāta spēles, zelta gadi, dieva dāvana, zvaigžņu stunda, likteņa pirksts*; alūzijas *Nekurzeme, Bābele, šķīstītava, Leiputrija, Ēdenes dārzs, Amora bulta*);
- vecvārdus un historismus (*andelēt, sērga, biķeris, dedzīklis, dziesminieks, brūtgāns, brūte, ķēķis, deķis, ķisenis, ģilde, galms, kolhozs, olekte, lats*); jaunvārdus un okazionālistus (*zīmols, bulciņotava, bulanžērija, piārists, čatot, draugoties, dižpārdoklis, blokbāsters, frīks, glamūrs, vingrums, smacenis, domnīca, fiksītis, lieldraugs, mirkļbirka, šopoholisms*);
- apvidvārdus un dialektismus (*tupenis, tupulis, tupinis, rācenis, bulba* 'kartupelis'; *brīkns* 'pretīgs, nejauks'; *laidaks* 'sliņķis, klaidonis'; *pencis* 'kartupeļu biezputra'; *grausme* 'pērkona negaiss');
- sarunvalodas vārdus (*baigi, ellīgs, dūšīgs, čāpot, fiksi*), vienkāršrunas vārdus (*ļerkšķēt, muldēt, ņirgt, vazāties, vecene*), vulgārismus (*nosprāgt, mērkaķoties, maita, pediņš, šmurgulis, sprāgoņa*);
- slenga (sociālā žargona) vārdus: *beibe, tusiņš, kruts, iedolbīt, maukt, apkāst, plostot*;
- terminus un profesionālistus jeb arodžargonismus (*zibatmiņa – stikeris, flešs, ģenerator – ģenis, ģenģeris*).¹

Izvēloties vārdus tekstā, svarīga ir arī to ekspresivitātes pazīme – tēlainība un emocionālā nokrāsa, kuras intensitāti un nozīmes īpatnības mērāmas attiecībā pret neitrālas nozīmes vārdiem. Papildnozīmes var izteikt ar stilistiski ekspresīviem izteiksmes līdzekļiem (piemēram, sarunvalodas vai

¹ Šo un citu vārdu nozīmes atrodamas: www.tēzaurs.lv un akadēmiskajā terminu datubāzē *Akadterm* (<http://termini.lza.lv/term.php?>).

vienkāršrunas vārdiem) un emocionāli ekspresīviem līdzekļiem (piemēram, pārnestām vārdu nozīmēm, frazeoloģismiem). Bieži stilistiski ekspresīvs vārdu lietojums ietver arī subjektīvo teksta satura vērtējumu, resp., emocionālo ekspresivitāti. Tieši šīm parādībām tiek pievērsta uzmanība, sasniedzot augstāko valodas prasmes līmeni.

Gramatiskā nozīme

Līdztekus leksiskajai semantikai valodas apgūvē un lietojumā liela nozīme ir arī gramatiskajai semantikai, kas aplūko gramatisko elementu, kategoriju, struktūru un procesu nozīmi (Pamatnostādnes, 106). Piemēram, morfoloģijas jautājumi tādējādi tiek aplūkoti saistībā ar formas saturisko nozīmi. Formas nozīmes sastāvdaļas (sēmas) var iedalīt sīkāk – pēc gramatiskās nozīmes galvenā komponenta, sekundārā komponenta vai pēc papildkomponenta (Rozenbergs 1983, 7). Kad valodas lietotājs labi saprot gramatiskās nozīmes pamatinformāciju, var pievērst uzmanību nozīmes jēdzieniskā kodola niansēm, kā arī tādiem aspektiem kā komunikācijas situācija, runātāja emocionālā attieksme un emocionālā noskaņa. Gramatiskās nozīmes papildkomponentu izpratne valodā vairāk saistāma ar tekstveidi.

Gramatiskās nozīmes jautājumi latviešu valodas apgūvē ir ļoti maz pētīti, tāpēc C1 un C2 valodas prasmes līmeņu aprakstā sniegto apgūstamo jautājumu uzskaitījumu nevar uzskatīt par pilnīgu. Tālāk minētie morfoloģiskās semantikas jautājumi aptver tikai nelielu daļu no valodas parādībām, kuras apgūstamas augstākajos valodas prasmes līmeņos.

11. TABULA. Gramatisko nozīmju apguve augstākajā (C1 un C2) valodas prasmes līmenī

Vārdšķira	Gramatiskās u. c. nozīmes
LIETVārds	
Lietvārdi, kuros ar vienu formu apzīmē abas dzimtes (kopdzimtes vārdi): <i>lauva, pažiņa, spoks, slepkava, upuris, karavīrs, medmāsa, čūska, gūlbis, bebrs, zoss, lācis, suns, rūķis</i> , kaut arī atsevišķos gadījumos var ar noteiktiem līdzekļiem nosaukt arī pretējo dzimti <i>zoss – zostēviņš, lācis – lāču māte/tēvs, suns – kuce, sunene</i> .	
Vārdi, kas lietoti pretējās dzimtes formā: <i>Tas ir puika. Viņa ir drosmīgs sievišķis</i> .	
Nozīmes atšķirības, mainoties dzimtes galotnei: <i>cilvēks – cilvēce, manikīrs – manikīre, pedikīrs – pedikīre, zemessargs – zemessardze, ausainis – ausaine</i> .	

11. TABULA. Gramatisko nozīmju apguve augstākajā (C1 un C2) valodas prasmes līmenī

Vārdšķira	Gramatiskās u. c. nozīmes
Nozīmes atšķirības, mainoties lietvārda skaitlim: <i>māja – mājas, laiks – laiki, saldums – saldumi, stikls – stikli, prāts – prāti, mācība – mācības, kāposts – kāposti.</i>	
Nozīmes stilistiskais papildkomponents, mainoties skaitlim: <i>debess – debesis, smilts – smiltis, asins – asinis.</i>	
Nozīmes atšķirības lietvārdiem ar izskaņām: <i>dzērējs – dzērājs, pelēcība – pelēcīgums, braukšana – brauciens, skriešana – skrējieni.</i>	
Īpašības vārdi ar noteikto galotni lietvārda nozīmē: <i>galvenais, vecākais, mīļākais, kreisais</i> 'kreisi orientētas partijas pārstāvis', <i>zaļais</i> 'Zaļo partijas pārstāvis'.	
ĪPAŠĪBAS Vārds un citu vārdšķiru vārdi	
Noteiktības un nenoteiktības kategorijas lietojums (raksturo lietvārdu, taču to izsaka ar īpašības vārdu, skaitļa vārdu, vietniekvārdu, divdabi):	
Īpašības vārdiem ar konkrētietu nozīmi: <i>jaunais pāris, aukstā gaļa, lēnais divplāksnis, klusā sezona;</i>	
Īpašības vārdiem ar terminoloģisku nozīmi: <i>karstā apstrāde, cietā akmens vate, tuvā distance, ātrās uzkodas, krāsainās lēcas, brīvie radikāļi;</i>	
ģeogrāfiskajos nosaukumos: <i>Baltijas jūra, Gūtmaņa ala, Dāvida dzirnavu avoti, Lielā Jugla;</i>	
iestāžu nosaukumos: <i>Augstākā Padome, Eiropas Centrālā banka, Galvenā policijas pārvalde;</i> pielikumos: <i>Vītauts Dižais, Kārlis Lielais, Kazimirs II Taisnīgais;</i>	
Īpašības vārdiem, kas lietoti tikai ar noteikto galotni: <i>centrālais, galvenais, augšējais, aizmugurējais, pēdējais;</i>	
Īpašības vārdiem vispārākajā pakāpē: <i>lielākais, vislielākais, pati svarīgākā;</i>	
citi vārdi un vārdu savienojumi teikumā, kas raksturo noteiktību, piem., piederības vietniekvārdi <i>mans, tavs, savs</i> , ģenitīva formas <i>viņa, viņas, mūsu, jūsu</i> , noteiktie un norādāmie vietniekvārdi <i>šis, tas, (tas) pats, viss;</i>	
citi vārdi un vārdu savienojumi teikumā, kas raksturo nenoteiktību, piem., vietniekvārdi <i>dažs, kāds, viens</i> , nenoteiktie vietniekvārdi <i>jebkurš, jebkāds; kaut kāds, kaut kas, šāds tāds, viens otrs</i> , noliedzamie vietniekvārdi <i>nekāds, neviens, šāds, tāds, visādi, dažādi, kādi, daži, kaut kas, šis tas, nekas;</i>	
Īpašības vārds izteicēja funkcijā: <i>Diena ir silta. Puiši ir labi</i> (diezgan plaši izplatīta ir slenga forma, kad tiek lietota noteiktā galotne – <i>Puiši ir labie</i>);	
teikumos, kur nav formālu gramatisko pazīmju, kas raksturo šo parādību: <i>Saulainos pavasara rītos es devos pastaigā gar Daugavu</i> (apzīmētājs norāda uz vispārīgu objekta pazīmi); <i>Saulainajos pavasara rītos es devos pastaigā gar Daugavu</i> (apzīmētājs norāda uz konkrētu objekta pazīmi).	
Īpašības vārdi ar nozīmes ziņā tuvām izskaņām (paronīmi): <i>vispārīgs – vispārējs, lietisks – lietišķs, dokumentāls – dokumentārs, ilggadējs – ilggadīgs, divpusējs – divpusējs, jutīgs – jūtīgs.</i>	
Saliktie īpašības vārdi, to veidošana un lietojums: <i>sarkanbaltsarkans, debeszils, kristālskaids, ledusauksts, gaišredzīgs.</i>	

11. TABULA. Gramatisko nozīmju apguve augstākajā (C1 un C2) valodas prasmes līmenī

Vārdšķira	Gramatiskās u. c. nozīmes
VIETNIEKVĀRDS	
Trešās personas vietniekvārdu <i>viņš/viņa</i> un <i>tas/tā</i> lietošana un aizvietošanas noteikumi: <i>Tas ir Aivars. Viņš strādā servisā.</i> <i>Tā mašīna vēl ir laba. Viņai nepieciešams tikai neliels remonts</i> (sarunvalodas stilā).	
<i>Tas/tā</i> normām neatbilstošs lietojums vai ar stilistiski negatīvu nozīmi (par klātesošu personu un nievājošos izteikumos: <i>Ko tad tas saprot?</i>).	
Atvasināto vietniekvārdu <i>manējais, tavējais, mūsējais, jūsējais, viņējais, savējais</i> lietojums: <i>Manējā mašīna tagad ir servisā. Manējie būs mājās vakarā</i> (lietvārda nozīmē).	
Piederības vietniekvārda <i>savs/tavs</i> (izsaka piederību) un atgriezeniskā vietniekvārda <i>sevis/tevis</i> (raksturo personu) lietošanas atšķirības: <i>Tevis dēļ es nevarēju aizbraukt pie saviem vecākiem.</i>	
Noteikto vietniekvārdu lietojums patstāvīgi vai savienojumā ar citiem patstāvīgiem vārdiem: <i>To zina katrs (students). Tas ir viss. Viss pasākums ilgs divas stundas.</i>	
<i>Daži, kaut kas, jebkas, kurš katrs, viens otrs, šādi tādi</i> lietojams ar lietvārda elipsi: <i>Pasākumā piedalījās tikai daži [studenti]. Kurš katrs [cilvēks] to nevar.</i>	
Vietniekvārda elipse: <i>[Mēs] Gājām apskatīt jauno bibliotēku. [Jūs] Būsiet mīļi gaidīti ciemos.</i>	
Attieksmes un jautājamo vietniekvārdu <i>kas, kāds, kurš</i> lietošanas īpatnības: <i>Es nezinu, kas tas ir; Es nezinu, kāds tas ir; Es nezinu, kurš tas ir; Kurš tas ir?; Es nezinu, un kurš tas ir?</i>	
Vietniekvārds sarunvalodas stilistikajā lietojumā: <i>savā laikā, sava specifika, šitas/šitā, tāds un tāds, šo un to, Tavu laimi!</i>	
SKAITĻA VĀRDS (sk. arī 5. tabulu)	
Aptuvena skaita un nenoteikta daudzuma izteikšana: <i>Šodien būsīm nogājuši kādus (apmēram) divdesmit kilometrus. Vairāki mani draugi šodien piedalīsies sacensībās.</i>	
Skaitļa vārdu lietojums nedalāmos vārdu savienojumos: <i>Viens (un) divi – esam mājās.</i>	
Skaitļa vārdu <i>viens</i> lietojuma nozīmes, piem., lietvārda nozīmē (<i>viens par visiem</i>), kā vietniekvārdu <i>kāds, dažs</i> sinonīms (<i>viens cilvēks teica</i>) u. c.	
Paralēlformu <i>simts – simt, tūkstis – tūkstoš</i> lietojums.	
Daļskaitļu lietojums.	
DARBĪBAS VĀRDS	
Darbības vārdu atvasināšana ar priedēkļiem <i>aiz-, ap-, at-, ie-, iz-, ne-, no-, pa-, pār-, pie-, sa-, uz-</i> .	
Priedēkļverbu nozīme un lietojums:	
nozīmes atšķirības vārdiem bez priedēkļa un priedēkļvārdiem: <i>dot – pārdot, nodot; meklēt – apmeklēt, sameklēt; kļūt – nokļūt, piekļūt;</i>	

11. TABULA. Gramatisko nozīmju apguve augstākajā (C1 un C2) valodas prasmes līmenī

Vārdšķira	Gramatiskās u. c. nozīmes
priedēkļi, kas norāda uz pabeigtību vai rezultātu: <i>aiziet, paēst, uzcelt, izlasīt, nomazgāties, izmācīties</i> ;	
savienojumi ar prievārdu, kam līdzīga nozīme: <i>uzkāpt uz, apiet ap, pārlidot pār, pielikt pie, noņemt no</i> .	

Atgriezenisko darbības vārdu nozīmes un lietojums:

nozīmju atšķirības no tiešajiem darbības vārdiem: *dot – doties, likt – likties, tikt – tikties, laist – laisties, nest – nesties*;

atgriezeniskie darbības vārdi, kuriem nav atbilstošas tiešo darbības vārdu formas: *atcerēties, apstāties, piedalīties, brīnīties, draudzēties, dusmoties, priecāties, saderināties*.

APSTĀKĻA VĀRDS

Nozīmes pastiprinājums:

ar apstākļa vārdiem pazīmes salīdzinājuma nozīmē *ārkārtīgi, gauži, daudz* u. c. (*ārkārtīgi labi, gauži grūti, daudz bagātāk, ļoti jauki*);

ar apstākļa vārdu atkārtojumu: *klusī, klusi; jauki, jauki*.

Nozīmes pavājinājums:

ar apstākļa vārdiem pazīmes salīdzinājuma nozīmē *daudz maz, gandrīz, puslīdz, mazliet* u. c. (*puslīdz droši, mazliet jautrāk*);

ar piedēkļiem un priedēkļiem: *pagrūti, klusiņām, vecīgi*.

Sinonīmija:

augstu – augsti, klusi – klusu – klusām, drusku – drusciņ, kāpēc – kādēļ – kālab u. c. (sk. vairāk Rozenbergs 1983, 139–141).

PRIEVĀRDS

Prievārdi, kas lietoti vairākās nozīmēs, piem., prievārds *pa* – vieta, kur pārvietojas, virzība kam cauri, attālums, laika posms, darbības veids: *staigāt pa parku, skatīties pa logu, skatīties pa gabalu, mācīties pa vakariem* u. c. (sk. vairāk Ceplīte, Ceplītis, 105–110).

Runā retāk lietoti prievārdi (*apakš, apakšpus, augšpus, iekš, iekšpus, labad, otrpus, šaipus, viņpus, virspus* u. c.).

SAIKĻIS

Saikļu *kā*, ka lietošana un nozīmes atšķirības: *Es gribu zināt, kā tu brīvdienās brauksi uz laukiem., Es nezinaju, ka tu brīvdienās brauksi uz laukiem*.

11. TABULA. Gramatisko nozīmju apguve augstākajā (C1 un C2) valodas prasmes līmenī

Vārdšķira	Gramatiskās u. c. nozīmes
Saiķļu <i>ka, kad</i> lietošana un nozīmes atšķirības: <i>Es nezināju, ka tu brīvdienās brauksi uz laukiem., Es gribu zināt, kad tu brauksi uz laukiem.</i>	
Saiķļu <i>vai, jeb</i> lietošana un nozīmes atšķirības: <i>valoda vai vēsture</i> (šķirums), <i>valodniecība jeb lingvistika</i> (vienojums, starp vienādas nozīmes vārdiem).	
Saiķļa <i>ne tikvien</i> (<i>bet arī</i>) un vārdu savienojuma <i>ne tik vien</i> lietošana un nozīmes atšķirības: <i>Ne tikvien zīmēju, bet arī protu gleznot., Ne tik vien ir piedzīvots.</i>	

PARTIKULA

Partikulu funkcijas un nozīme¹

ierobežot (*tikai, vienīgi, tik, vien*): *Sacensībās piedalījās tikai daži sportisti., Lekcijā bija tik maz studentu.*

vispārināt (*ik*): *Es ik dienas sastapos ar dažādiem cilvēkiem.*

izteikt nenoteiktību (*lai, kaut*): *Lai es vēl piedalītos šajā pasākumā...*

izteikt vēlējumu (*kaut, lai*): *Kaut tev viss izdotos!, Lai jums veicas!*

izteikt pieļāvumu vai šaubas (*laikam, gan jau, droši vien, varbūt, diezin, nezin vai*): *Laikam būs lietus.; Nezin vai varēšu šodien trenēties.*

ievadīt jautājumu (*vai*): *Vai jūs brauksiet uz laukiem?*

izteikt pastiprinājumu (*arī, pat, jo, taču, it*): *Vēl arī šonedēļ būs auksts., Es taču tev teicu.*

apstrīdēt vai noliegt iepriekš teikto (*vis*): *Nebūs vis, kā tu saki.*

izteikt vai pastiprināt noliegumu (*nē, ne, nebūt*): *Pavisam noteikti – nē!, Mūsu komanda nebūt nebija tik vāja.*

apstiprināt vai noliegt citas personas teikto (*gan*): *Tas bija vienkārši. – Nebija gan.*

noliegt darbības vārdu vai visu izteikumu (*ne, nē*): *Es tev palīdzēju, bet tu man ne., Iesi ar mani skriet? – Nē!*

IZSAUKSMES VĀRDS²

Izsauksmes vārdus lieto šādās funkcijās:

izteikt apbrīnu, sajūsma, pārsteigumu: *O!, To laimi!, Miļo pasaulīt!*

paust apmierinājumu: *O, jā!*

¹ No svešvalodas apguves viedokļa raugoties, partikulu apguve nav vienkārša, jo tās teikumā izsaka ļoti niansētas saturs nozīmes, bet formālas gramatiskas pazīmes neietver. Partikulas var ierobežot vai pastiprināt izteikuma saturu, paust runātāja attieksmi, emocijas un vērtējumu. C1, C2 valodas prasmes līmenī partikulu nozīmi un lietojumu var īpaši akcentēt sarunvalodā, ar tām padarot runu daudzveidīgāku, emocionāli ekspresīvāku un izteiksmīgāku.

² Izsauksmes vārdi visbiežāk parādās sarunvalodā un daiļliteratūrā. Tie parasti izsaka vai apraksta emocijas, bieži arī vērtējumu.

11. TABULA. Gramatisko nozīmju apguve augstākajā (C1 un C2) valodas prasmes līmenī

Vārdšķira	Gramatiskās u. c. nozīmes
	paust sāpes, apjukumu, vilšanos: <i>Vai!, Ak!</i>
	izteikt nepatiku, nicinājumu, riebumu, nosodījumu: <i>Fui!, Phe!</i>
	pievērst sev klausītāju uzmanību: <i>Ei!, Klau!, Lūk!</i>
	atsaukties: <i>U-ū!, Jā-ā!</i>
	izteikt komandas: <i>Stāt!; Uz vietas!, Skriešus!</i>
	sasveicināties, atvadīties: <i>Sveiks!, Visu labu!</i>
	atdarināt dzīvnieku balsis un dabas skaņas, trokšņus: <i>ku-kū, ņau, vau, tik-tak, tuk-tuk, kling-klang.</i>
VĀRDŠĶIRU GRAMATISKĀ HOMONĪMIJA	
(izrunas un/vai rakstības ziņā vienādu, bet nozīmes un funkciju ziņā nesaistītu vārdu lietojums)	
	<i>ar</i> – partikula un prievārds: <i>Vai tu saproti ar, ko esi izdarījis?, Ar prātu es visu saprotu.</i>
	<i>gan, jo, ne, lai, kaut, taču, kā</i> – partikula un saiklis: <i>Darbs tiek padarīts ātri, jo rīt visiem jādodas ekskursijā., Tas ir jo labāk; siki jo siki putekliši, Jo spēcīgāks vējš, jo vilņi jūrā lielāki.</i>
	<i>ir</i> – partikula un darbības vārds (mūsdienās retāk arī saiklis): <i>Ir tu mani nesaproti., Mums ir maz laika., Ir vasarās, ir rudenos te vienmēr apgrozās daudz cilvēki.</i>
	<i>jau, nu, tad, tik, vēl</i> – partikula un apstākļa vārds: <i>Es jau neiešu ar viņu strīdēties., Mēs jau esam darbu pabeiguši.</i>
	<i>vai</i> – partikula, izsaukmes vārds un saiklis: <i>Vai tu jau aizej?, Vai, tu jau aizej!, Es gribu zināt, vai tu jau aizej.</i>
	<i>te, kā, drīz</i> – apstākļa vārds un saiklis: <i>Te reti līst lietus., Šogad rudenī laiks ir ļoti mainīgs – te līst lietus, te spīd saule.</i>
	<i>pirms, līdz, kopš</i> – prievārds un saiklis: <i>Es būšu mājās pirms astoņiem., Es būšu mājās, pirms iestāsies tumsa.</i>

Izteikuma nozīme

Izteikumu semantika (lingvistiskā pragmatika) ir cieši saistīta ar runas situācijas un tekstveides jautājumiem un galvenokārt tiek apskatīta izteikuma vai teksta (mikroteksta) lietojuma līmenī. Tiek pētītas nozīmes, kādas izteikums iegūst runas situācijā, resp., izteikuma tiešā un slēptā satura attieksmes (VPSV, 219). Valodas apguvē un lietojumā var aplūkot tādus jautājumus kā induktīvie spriedumi, presupozīcija, implikācija, runas subjektīvie marķieri, teksta vienību saistījums un teksta jeb runas loģiskums u. tml. Atsevišķi izteikumu nozīmes un teksta semantikas jautājumi ir ietverti 3.6. sadaļā „Tekstveide”.

3.5. FONOLOĢIJAS ZINĀŠANAS UN IZMANTOJUMS VALODAS PRAKSĒ

Zināšanas par latviešu valodas fonētiski fonoloģisko sistēmu veido prasmi:

- uztvert un producēt tādas fonētiski fonoloģiskās sistēmas elementus kā valodas skaņas (fonēmas) un to izpausmes dažādās apkaimēs (alofonus jeb fonēmu variantus);
- uztvert dažu fonēmu atšķirīgās fonētiskās īpašības (piemēram, balsīgumu, labializāciju, nazālumu);
- saklausīt vārdu fonētisko uzbūvi (zilbju struktūru, fonēmu savienošanās iespējas jeb fonotaktiskos likumus, vārda uzsvaru un zilbes intonāciju);
- uztvert un izmantot latviešu valodai raksturīgo prosodiju:
 - vārda uzsvaru;
 - zilbes intonāciju;
 - teikuma intonāciju un uzsvaru;
- runā ievērot latviešu valodas fonētiski fonoloģiskos procesus, piemēram,
 - līdzskaņu asimilāciju balsīguma ziņā (piemēram, vārdā *labs* balsīgais līdzskanis *b* nebalsīgā līdzskaņa *s* priekšā kļūst nebalsīgs);
 - afrikātas *c* rašanos vārdu beigās (*ds>c*, *ts>c*, piemēram, *kāds* [*kāc*], *pats* [*pac*]);
 - vokalizāciju (*ej>ei*, *uj>ui*, piemēram, *dzejnieks* [*dzeinieks*], *šujmašīna* [*šuimašīna*]);
 - pozicionālu līdzskaņa zudumu (*sestdiena* [*sezdiēna*], *svētdiena* [*svēdiēna*]);
 - īsu neuzsvērtu patskaņa redukciju vārdu beigās (piemēram, vārdos *māja*, *pasakas*).

Fonoloģiskās sistēmas pārzināšana (Pamatnostādnes, 106)

C1	C2
<ul style="list-style-type: none"> • Prot mainīt intonāciju teikumā un pareizi likt uzsvaru, lai izteiktu smalkas nozīmju niansas. 	

Minētie jautājumi (resp., fonētiski fonoloģiskie procesi) tiek apgūti gan pamatlīmenī, gan vidējā valodas prasmes līmenī. Līdz ar to valodas apguvējam C1, C2 valodas prasmes līmenī lielāka uzmanība pievēršama latviešu valodas prosodiskās sistēmas apguvei:

- garo zilbju izrunai, t. i., zilbēm, kuras tiek izrunātas ar atšķirīgu zilbes intonāciju, īpaši heterotonu – to vārdu un vārdformu, kuru leksisko vai gramatisko nozīmi šķir tikai ar intonāciju, – izrunai un uztverei;
- vārda uzsvaram – gan galvenajam, gan palīguzsvaram – un uzsvara vietai vārdā;
- teikuma intonācijai.
- Valodas apguvējam būtu jāspēj saklausīt un savā runā lietot divintonāciju sistēmu, kurā ir stieptā intonācija, kas atbilst trīsintonāciju sistēmas stieptajai intonācijai, un nestieptā intonācija, kas atbilst trīsintonāciju sistēmas krītošajai vai laužtajai intonācijai.

3.6. TEKSTVEIDE

Tā kā teksts ir „mutvārdos izteikts vai rakstveidā fiksēts loģiski strukturēts, funkcionāli vienots jēdzieniski saistītu izteikumu kopums vai atsevišķs izteikums” un tekstveide saistīta ar valodas izmantošanu atbilstoši komunikatīvajam nolūkam un funkcionālā stila, kā arī runas žanra prasībām (VPSV, 392, 393), šajā līmenī nepieciešama prasme organizēt, strukturēt un sakārtot informāciju, izmantot runā valodas komunikatīvās funkcijas, kā arī veiksmīgi īstenot runu. Visas šīs zināšanas un prasmes plašākā izpratnē ietveramas pragmatikas jautājumu lokā (Pamatnostādnes, 111). Nereti tradicionālie tekstveides jautājumi tiek ietverti diskursa jēdzienā, ar to saprotot valodas lietotāja prasmi savienot atsevišķus izteicienus un teikumus saistītā, jēgpilnā tekstā, veidot tekstu atbilstoši saziņas nolūkam un situācijai, kā arī saprast un interpretēt teksta saturu kopveselumā. Teksta kvalitāti raksturo arī tas, cik labi, precīzi un saprotami runātājs vai rakstītājs ir izklāstījis informāciju (teksta intencionalitāte jeb saprotamība) un kā klausītājs vai lasītājs to uztvēris un sapratis (teksta akceptējamība).

Teksti atšķiras savas struktūras un valodas līdzekļu lietojuma ziņā, un tos var klasificēt pēc dažādām pazīmēm – pēc stilistiskās piederības, tekstveides principiem, teksta izmantošanas mērķa u. c. (LTSV, 88). Teorētiskajā literatūrā

tiek runāts arī par dažādām citām tekstu iedalījumu kategorijām, piemēram, deskriptīvo, ekspresīvo un operatīvo (*Hulst, Kievit&Loos* 1990), kā arī audiovizuālo teksta veidu (*Dukāte* 2009, 26). Iedalījumā nevar novilkt stingras robežas, taču plašākā skatījumā zinātniski un tehniski teksti pieskaitāmi informatīvajam tekstu veidam; literāri teksti uzskatāmi par ekspresīvajiem tekstiem; publicistiskie teksti – par operatīvajiem tekstiem. Diezgan plaši izplatīta ir cita tekstu tipoloģija: informatīvie jeb uz saturu vērstie teksti; vokatīvie jeb uz lasītāju vērstie teksti; ekspresīvie jeb uz autoru vērstie teksti (*Zauberga* 2004). Praksē daudzi teksti var ietvert dažādu tekstu veidu pazīmes. Gan autoram, gan adresātam ir jāprot novērtēt, kuri valodas līdzekļi dotajam tekstam ir vispiemērotākie.

Ikdienā mēs saskaramies ar dažāda tipa tekstiem – gan uztverot informāciju kā klausītāji vai lasītāji, gan veidojot savus tekstus kā runātāji vai rakstītāji. Līdz ar to dažādās runas situācijās valodas apguvējs izpilda dažādas lomas – kā runātājs vai rakstītājs veic autora (adresanta) lomu, bet kā klausītājs vai lasītājs stājas percipienta (adresāta) vietā. Katram no šiem četriem runas dalībniekiem ir noteikta līdzdalība teksta radīšanā. Kaut arī runātāja vai rakstītāja darbība teksta izveidē ir aktīvāka, informācijas apmaiņa notiek, iesaistoties visiem komunikācijas dalībniekiem. Tas nozīmē, ka mācību procesā vismaz pamatzināšanu apjomā ir jāapgūst prasme tekstus gan uztvert un interpretēt, gan radīt un papildināt. (Teksta loģiskumam, saskaņotībai un atbilstībai noteikta runas žanra prasībām ir svarīga nozīme gan rakstos un mutvārdu runā, gan arī klausīšanās un lasīšanas, resp., teksta uztveres, procesā.)

Tekstveidi raksturo dažādas kategorijas, piemēram:

- › teksta tematiskā organizācija;
- › teksta saturiskā vienotība un valodas elementu un vienību saistība;
- › satura izklāsta loģiskā secība;
- › valodas stila un reģistra atbilstoša izvēle;
- › retoriskais iedarbīgums;
- › izteiksmība;
- › sadarbība ar runas partneri (*Pamatnostādnes*, 112).

Teksta tematiskā organizācija parāda, cik precīzi aplūkota izvēlētā tēma, kā teksta izveides procesā runātājs vai rakstītājs prot atklāt tematu vai cik mērķtiecīgi risinās domu apmaiņa sarunā par konkrēto tematu. Šī kategorija ietver tādus jautājumus kā temata izvēle, temata atbilstība adresāta interesēm, vajadzībām, prasmēm, novirzes no temata tekstveides gaitā u. c.

3.

LINGVISTISKĀ JEB VALODAS KOMPETENCE

Teksta saturisko vienotību un saistījumu raksturo spēja izveidot vienotu, loģiski organizētu un saprotamu tekstu atbilstoši iecerētajam plānam un runas mērķim. Teksta saistījuma un vienotības aspektā C1 un C2 valodas lietotāja līmenī ir jāsasniedz laba tekstveides prasme (Pamatnostādnes, 113).

C1	C2
<ul style="list-style-type: none"> • Prot veidot skaidru, raitu, labi strukturētu runu, izmantojot teksta vienības, teksta vienību sakara izteikšanas līdzekļus, sintaktiskos procesus, teksta kategorijas u. tml. 	<ul style="list-style-type: none"> • Prot veidot vienotu un saskaņotu tekstu, atbilstoši lietojot daudzveidīgas teksta vienības, teksta vienību sakara izteikšanas līdzekļus, sintaktiskos procesus, teksta kategorijas u. tml.

Līdzīgs tekstveides raksturojums minēts, aprakstot arī augstākā līmeņa valodas apguvēja runātprasmi (sk. Pamatnostādnes, 32).

Teksta veidošanas un strukturēšanas kvalitāti tāpat ietekmē teksta apstrādes un/vai pārveides prasme, kā arī prasme pēc iespējas precīzāk atspoguļot nepieciešamo informāciju.

Tekstveides kvalitātes raksturojums – teksta apstrādes (pārveides) (Pamatnostādnes, 89) prasmes.

C1	C2
<ul style="list-style-type: none"> • Prot apkopot garus, sarežģītus tekstus. 	<ul style="list-style-type: none"> • Prot apkopot informāciju no dažādiem avotiem, atceroties argumentus un viedokļus, rezultātā izveidojot sistēmisku, loģisku, labi uztveramu, secīgu tekstu.

Tā kā tekstveides procesā nozīmīgs ir adresāts, runas partneris jeb komunikācijas situācijas citi dalībnieki, C1 un C2 valodas prasmes līmenī raksturota teksta komunikatīvā precizitāte, loģiskā modalitāte (Pamatnostādnes, 117).

C1	C2
<ul style="list-style-type: none"> • Spēj precīzi izvērtēt un atspoguļot izteikuma patiesuma pakāpi no pilnīgas atbilstības īstenībai vai kādiem atziniem līdz pilnīgai neatbilstībai u. tml. 	<ul style="list-style-type: none"> • Spēj izteikt smalkas loģiskās modalitātes un saturiskās nozīmju nianšes, precīzi lietojot plašu valodas līdzekļu klāstu (piem., īpašības vārdus, kas izsaka salīdzinājuma pakāpi, palīgteikumus, kas izsaka ierobežojumus). • Prot akcentēt nozīmīgo, diferencēt nepieciešamo informāciju un novērst komunikācijas pārratusmus.

Ja ir zināšanas par attiecīgajā sabiedrībā, kultūrā pieņemtajiem dažādu žanru tekstu uzbūves principiem, piemēram, par to, kā izkārtot informāciju esējās, vēstulēs, formulēt argumentus tiesā un debatēs, veidot telefonsarunu u. tml. (Pamatnostādnes, 112), ir vieglāk iesaistīties apgūstamās valodas runātāju vidē un pilnvērtīgi piedalīties saziņā. C1 un C2 līmenī valodas lietotājs jau prot loģiski un saprotami izklāstīt gan pamattekstu, gan dažādus ar tekstu saistītus papildjautājumus, atbilstoši runas situācijai un saziņas mērķim (Pamatnostādnes, 113).

C1	C2
<ul style="list-style-type: none"> • Prot izstrādāt aprakstus un stāstījumus u. c. žanru tekstus, iesaistot blakus tēmas, izvēršot atsevišķus jautājumus, un pabeigt šos tekstus ar atbilstošiem secinājumiem. 	

Teksta informatīvo kvalitāti ietekmē prasme iedarboties uz adresātu ar dažādiem retoriskajiem (runas mākslas) līdzekļiem. Zināšanas šajā jomā padara saziņu efektīvāku, klausītājam saistošāku un saprotamāku. Svarīgs iedarbības līdzeklis retorikā ir izteiksmīga runa, ar kuras palīdzību, izmantojot dažādus ārpuslingvistiskos līdzekļus (žestus, kustības, mīmiku, intonāciju, uzsvāru), efektīvi atklāj teksta saturu, pauž noteiktu attieksmi, piesaista klausītāju uzmanību un sekmē viņu interesi par tekstu.

Retoriskas runas organizēšana īpaši svarīga ir valodas lietojumā mācību un profesionālās darbības vidē. C1 un jo īpaši C2 pakāpē, kur jau ir sasniegta ļoti laba valodas lietojuma prasme, var pilnveidot gan dažādas retorikas stratēģijas, kas piemērojamas runas laikā, gan bagātināt zināšanas par verbālās izteiksmes līdzekļiem un formām (piemēram, komentāru, ziņojumu, novērtējuma u. tml. izteikšanai). Prasmi izmantot izteiksmīgas, iedarbīgas runas paņēmienus saziņas procesā raksturo, piemēram, spēja pielāgoties sarunai un piemērot valodiskās izteiksmes līdzekļus atbilstoši runas situācijai un mērķauditorijai (sk. Pamatnostādnes, 113).

C1	C2
<ul style="list-style-type: none"> • Prot pielāgot runu iepriekš teiktajam, saziņas situācijai un sarunbiedram, kā arī izvēlēties apstākļiem piemērotāko formalitātes līmeni. • Prot piemērot runu sarunas virziena, stila un uzsvara izmaiņām. • Prot dažādi formulēt sakāmo. 	<ul style="list-style-type: none"> • Brīvi lieto dažādus valodiskās un retoriskās izteiksmes līdzekļus, lai izceltu svarīgāko informāciju, novērstu pārpratumus. • Prot ātri un precīzi pārveidot izteikumu atbilstoši situācijai, sarunbiedra personībai.

Snieguma kvalitāti nosaka arī prasmē iesaistīties komunikācijā (piemēram, dialogā), organizēt sarunu un to sekmīgi pabeigt (Pamatnostādnes, 113).

C1	C2
<ul style="list-style-type: none"> • Prot izvēlēties piemērotu frāzi no plaša izteiksmes līdzekļu klāsta, lai pienācīgi izteiktu piezīmes, iesaistītos sarunā vai runājot iegūtu laiku atbildes apdomāšanai. 	

Saziņa vienmēr ir kolektīva darbība, tāpēc svarīga ir sadarbība ar runas partneri. Prasmīga komunikācija vienmēr ir orientēta uz sadarbību, prasmīga sadarbība – uz sekmīgu komunikāciju. Pozitīvas saziņas pamatā ir runas dalībnieku labi organizēta kooperācija: labs saprašanās līmenis, augsta uzticēšanās pakāpe, ieinteresētība, spēja cienīt sevi un apkārtējos, prasmē pārliecināt un uzklaustīt, prasmē iekļauties un organizēt saziņas situācijas, radīt sarunai labvēlīgu atmosfēru. Valodas apguves un lietojuma praksē šie jautājumi ir saistāmi ar tādu spēju izkopšanu kā runātāja un/vai rakstītāja un klausītāja un/vai lasītāja uzvedības kultūra, kā arī saziņas, runas un valodas kultūras likumu izpratne.

3.7. VALODAS STILI UN STILISTISKO LĪDZEKĻU LIETOJUMS VALODĀ

Dažādās sabiedriskās dzīves jomās valodas lietotājs saskaras ar plašu informāciju, kas tiek piedāvāta ļoti atšķirīgos veidos, izmantojot daudzveidīgus valodas līdzekļus. Kad sasniegta augsta valodas prasmes pakāpe, valodas lietotājs sāk apjaust stilistisko līdzekļu nozīmi teksta izveidē. Stilistikas līdzekļu apzināšana ļauj iepazīt jaunus valodas lietojuma aspektus: saprast, kādi ir valodas stili un reģistri, kā tie funkcionē, kā valodas līdzekļu izvēle saistīta

ar sociālās vides ietekmi un runas situāciju (piemēram, ar ko tiek runāts, par kādu tēmu, ar kādu nolūku, kad, kādos apstākļos u. c.).

Pēc valodnieka J. Rozenberga (Rozenbergs 1995, 82–83; 106) vērtējuma, latviešu valodā tiek šķirtas divas grupas.

Funkcionālie stili	Emocionāli ekspresīvie stili
„Funkcionālos stilus veido visi valodas strukturālie elementi: fonēmas, morfēmas, vārdi, to vēsturiski izveidojušies savienojumi, teikumi. Vieni un tie paši valodas elementi var būt visos stilos, bet visu attiecīgo elementu kopums un to kvalitatīvās un kvantitatīvās attiecības veido noteiktu valodas stilu.”	Emocionāli ekspresīvais stils (vai izteiksme) „norāda uz komunikatora subjektīvo attieksmi pret runas objektu un vidi, izsakot savu vērtējumu, jūtas, gribu”.
Tradicionāli pie funkcionālajiem stiliem pieder literārās sarunvalodas stils, zinātniskās valodas stils, lietišķo rakstu valodas stils, publicistikas valodas stils un daiļliteratūras valodas stils.	Šo stilu kategoriju iedala oficiālajā, svinīgajā, sirsnīgajā, humoristiskajā, ironiskajā un satīriskajā stilā.

Sasniedzot prasmīga valodas lietotāja līmeni (C1 un C2), ir jāuztver, jāsaprot un arī jāprot veidot dažāda stila tekstus. Kaut arī iepriekš apguvēji tiek iepazīstināti ar stilistiski atšķirīgiem tekstiem, vēlāk sociālās pieredzes, mācību un profesionālās darbības rezultātā katrs padziļināti iepazīst sev tuvāko darbības vai interešu jomu valodu. Dažādu stilu un to iezīmju apguve ir individuāls process. Vienam tā var būt labi izkopta sarunvaloda, otram – padziļināta interese par literatūru, trešajam – zinātnes, tehnikas vai kādas specifiskas profesionālās jomas valoda.

Īss funkcionālo stilu raksturojums var sniegt ievirzi padziļinātai valodas stilistisko līdzekļu iepazīšanai un apguvei.

Sarunvalodas stils

Ar šī – funkcionāli nozīmīgākā – stila tekstiem valodas apguves procesā iepazīstas ļoti agri. Kā norāda valodniece R. Kvašīte (2013, 187), „...latviešu valodas teorijā un praksē ir tendence šķirt sarunvalodas stilu no sarunvalodas kā valodas paveida”. Sarunvalodas stila pamatā ir ikdienas saziņā lietotā mutvārdu forma, kas bieži tiek pārnesta arī uz rakstu valodu un izmantota citos funkcionālajos stilos. Rakstveidā sarunvalodu izmanto, piemēram, neoficiālās vēstulēs un dienasgrāmatās, bet apzināti stilistiskos nolūkos – arī daiļliteratūrā un publicistikā. Zemākajos valodas prasmes līmeņos parasti

apgūst šī stila vienkāršākās izteiksmes formas, un tikai vēlāk, mācību gaitā, pakāpeniski rodas izpratne par sarunvalodas uzbūves un lietojuma īpatnībām, piemēram, sākotnēji iemācoties un lietojot standartfrāzes *Kā iet?*, *Kā klājas?*, bet vēlāk saziņā ievērojot šo izteikumu lietošanas situatīvos ierobežojumus un stilistisko reģistru.

Sarunvalodā var izpausties gan literārās, gan neliterārās valodas pazīmes un, šīm pazīmēm summējoties, var veidoties literārā vai neliterārā sarunvaloda.

Sarunvalodas mutvārdu lietojuma raksturīgākās pazīmes:

- › spontāns sniegums, iepriekš neprognozējamu struktūru veidošana;
- › plašs stilizējošo līdzekļu spektrs;
- › subjektīvs vērtējums;
- › novirzes no literārās valodas normām (dažkārt „nepareiza” gramatika);
- › specifiska teikumu un teksta uzbūve (elipses, iespraudumi, atkārtojumi, aprāvumi u. c. teksta sintaktiskie procesi);
- › daudzveidīgs neverbālās saziņas līdzekļu izmantojums.

Tieši literārās un neliterārās sarunvalodas šķiruma apzināšanās ir svarīgākais uzdevums, kas jāapgūst prasmīgam valodas lietotājam C1 un C2 valodas prasmes līmenī. Mācību procesā var pievērst uzmanību gan valodas līdzekļiem un vērtēt mutvārdu runā pieļautās atkāpes no literārās valodas normām (piemēram, liekvārdība, tukšvārdība, runas ieradumi, individuāla rakstura un interferences kļūdas, gramatikas normu paralēlo variantu lietojums), gan arī runas ekstralingvistiskos un metalingvistiskos faktorus.

Padziļinot izpratni par sarunvalodas stilu, uzmanība pievēršama vārdu izvēles nosacījumiem, izvērtējot neliterārā leksikas slāņa lietojumu runā – slenga, parazītvārdu, neliterāro frazeoloģismu u. c. koptā valodā neiederīgu vārdu vai frāžu, kā arī vēlamu un nevēlamu aizguvumu (kalku) izvēli. Attīstot valodas izjūtu, ātrāk tiek pamanītas savā valodā pieļautās kļūdas. Dziļāk iepazīstot sarunvalodas stila nianšes, valodas lietotāji nereti izrāda interesi arī par vienkāršrunas izteiksmes līdzekļiem (vulgārismiem, barbarismiem, žargonvārdiem u. c., piemēram, *tusiņš*, *piķis*, *živene*, *čiksa*). Kaut arī šīs leksiskās grupas vārdu nozīmes ir personu aizvainojošas un liecina par rupju izteiksmes formu, nepieciešamības gadījumā būtu jāpiedāvā informācija un publikācijas par šo tēmu, kas var palīdzēt izvērtēt saziņas situācijas un veidot savu attiecīgā komunikācijas stila vērtējumu.

Publicistikas valodas stils

Ar publicistikas tekstiem valodas lietotāji saskaras bieži. Šī stila valoda tiek izmantota laikrakstos un žurnālos, radio, televīzijā un internetā. Tradicionālajam iespiesto laikrakstu formātam, radio un televīzijai mūsdienās alternatīvu informācijas iegūvi piedāvā elektroniskā vide. Visi šie resursi spēcīgi ietekmē lasītāja un klausītāja uzskatus, veido sabiedrisko domu. Publicistikai ir liela nozīme arī indivīda un sabiedrības valodas kvalitātes veidošanā. Šī funkcionālā stila tekstu iezīmes – aktualitāte, mērķtiecīgums, informatīvā konkrētība, mākslinieciskās izteiksmes līdzekļu daudzveidība –, līdz ar to publicistikas stilam raksturīgi dažādu valodas stilu (sarunvalodas, daiļliteratūras, zinātniskā) elementi. Lai ietekmētu lasītāju, publicistikā tiek izmantoti gan racionāli, gan emocionāli valodas izteiksmes līdzekļi. Pirmo grupu veido emocionāli neitrāli valodas līdzekļi (skaitļi, fakti u. c.), kas iedarbojas uz prātu, resp., intelektu. Emocionālie izteiksmes līdzekļi savukārt norāda autora attieksmi, dodot emocionālu vērtējumu vai izsakot emocionālo noskaņu (Rozenbergs 1995).

Publicistikas stila teksti žanriski ir ļoti atšķirīgi, piemēram, ziņas, intervija, recenzija, analītiski raksti, debates, reportāža u. c. Katrs no šiem tekstiem īsteno noteiktas funkcijas – ietekmējošā, informējošā, izglītojošā, izklaidējošā u. c. Ņemot vērā publicistikas lielo nozīmi sabiedrībā, funkcijas un tekstuālo daudzveidību, tā ir nozīmīgs avots valodas apguves procesā visos mācību posmos. Sākotnēji galvenokārt rakstītie teksti tiek izmantoti ļoti vienkāršas informācijas uztverei un izpratnei, pakāpeniski var pievērsties lingvistiski un informatīvi sarežģītākiem avotiem, tā pilnveidojot valodas prasmi. C1 un C2 līmenī valodas lietotāja prasme ļauj samērā brīvi (nemainītā un nepielāgotā formā) tiešā veidā iegūt informāciju no plašsaziņas līdzekļiem.

Publicistikas tekstu raksturīgākās iezīmes:

- › īpašs informācijas pasniegšanas stils (faktu precizitāte, satura koncentrētība, kā arī, piemēram, sarunvalodai, raksturīgi valodas elementi);
- › daudz skaitļa vārdu; saīsinājumu un īpašvārdu lietojums; faktus jāspēj precīzi uztvert un izskaidrot;
- › nereti iespējams neliterārās valodas lietojums un slengs (īpaši interneta resursos);
- › svešvārdu un terminu (arī profesionālismu) biežs lietojums;
- › specifisku leksisko un pat māksliniecisko izteiksmes līdzekļu lietojums (frazoloģismi, metaforas, eifēmismi, disfēmismi, t. s. modes vārdi, okazionālismi u. c.).

Veidojot lasītāja un klausītāja runas kultūru, jāatceras par dažādiem valodas kultūras normu (motivētiem un nemotivētiem) pārkāpumiem publicistikā, īpaši rakstos interneta vidē. Tieši publicistikas stila teksti ir vislabākais materiāls, kas izmantojams, lai rosinātu valodas apguvēju analizēt un vērtēt sabiedriskā telpā lietotās valodas kvalitāti. Šī būtu laba pieredze runas pilnveidei valodas kultūras aspektā.

Zinātniskās valodas stils un profesionālās valodas apguve

Zinātniskās (zinātnes) valodas stils tiek lietots zinātniskajā un tehniskajā literatūrā. Mācību un studiju vidē tiek izmantots arī termins akadēmiskais stils, ar to saprotot zinātniski precīzas un pilnīgas rakstu valodas un akadēmiskās valodas mutvārdu formas lietojumu.

Pastāv atšķirība valodas lietojumā dažādās zinātņu jomās un profesionālās darbības sfērās. Izšķir eksakto zinātņu un humanitāro zinātņu zinātnisko diskursu jeb domāšanas veidu, kas izpaužas valodā. Taču praksē jāsaprot arī ar t. s. profesionāli tehnisko stilu, piemēram, tehniskajā dokumentācijā, instrukcijās, darba drošības noteikumos, darba pienākumu aprakstos, darba uzdevumos u. c. Savukārt pēc lietojuma mērķa atšķirsies teorētisko, populārzinātnisko un mācību vajadzībām veidoto tekstu valoda.

Zinātniskās valodas stilā galvenā ir rakstu valodas forma, tomēr šī stila valoda vairāk vai mazāk precīzā formā var izpausties mutvārdos (referātos, zinātniskajās diskusijās, debatēs, kolokvijos). Arī rakstisko tekstu veidi ir ļoti dažādi – referāta pieraksts, konspekts, pētījums, kopsavilkums, tēzes, zinātniska publikācija u. c. Valodas lietojumam šī stila tekstos praksē tiek izvirzītas ļoti augstas prasības, jo valodā jānodrošina informācijas „objektivitāte, precizitāte, loģiskums, lakoniskums un skaidrība” (Kvašīte 2013, 181). Tas nozīmē, ka teksta izveidē jāievēro visaugstākie literārās valodas lietojuma standarti. Sākt lietot valodu zinātnes diskursā var, apgūstot vismaz B1 prasmes līmeni, taču meistarību iespējams sasniegt C1 un C2 valodas prasmes pakāpē.

Mācību, t. sk. studiju, un profesionālās darbības jomā ikvienam valodas apguvējam jāsaprot, ka ar šī stila tekstiem, tāpēc ir vērts noskaidrot zinātniskās valodas stila iezīmes:

- › normēta literārā valoda;
- › stilistiski un emocionāli neitrāli valodas izteiksmes līdzekļi;
- › precīzs jēdzienu apzīmējumu – terminu – lietojums;
- › plašs svešvārdu, īpaši internacionālismu, lietojums;

- › samērā sarežģīta teikumu struktūra;
- › loģiski, skaidri strukturēts teksts;
- › rakstiskā tekstā dominē monologs, rakstītājs netiek personificēts;
- › nozarei raksturīgo simbolu, saīsinājumu, formulu u. c. pieraksta formu lietojums;
- › raksturīgas teksta daļas (bibliogrāfiskās atsauces, norādes, piezīmes, komentāri u. c.);
- › papildu elementi (zīmējumi, shēmas, tabulas u. c.);
- › teksta grafiskais noformējums (izcēlumi, retinājumi, pasvītrojumi, uzskaitījuma veidi u. c.);
- › zinātnes nozarei raksturīgs informācijas pasniegšanas veids (piemēram, dažādās mākslas zinātnēs var lietot aprakstošu, pat emocionāli ekspresīvu izteiksmi, bet eksaktajās zinātnēs biežāk pieņemts izteikties īsi un kodolīgi, garāku aprakstu aizstājot ar formulām, simboliem, grafiskām norādēm u. tml. Praksē nošķir arī dažādu jomu valodas īpatnības, piemēram, juridiskā valoda vai liturģiskā valoda, kam raksturīgas specifiskas lietojuma iezīmes).

Daudzas no šīm pazīmēm vērojamas arī mutvārdu sniegumā, taču mutvārdu runas gadījumā var būt atkāpes no stingrām literārās valodas lietojuma normu un tekstveides prasībām, piemēram, izvēloties koleģiālu (neformālu) saziņas reģistru, pieļaujami profesionālā žargona un sarunvalodas elementi.

Zinātniskā informācija tiek izteikta jēdzienos, tāpēc nozīmīgākie šī stila valodas līdzekļi ir termini. Ja termins ietver vispārlietojamas leksikas vārdu, tā izpratne parasti grūtības nerada. Sarežģītāk ir izprast terminus, kuri apzīmē specifiskus jēdzienus un tiek lietoti ļoti šaurā nozīmē. Nozares speciālistiem jāizmanto arī profesionālismi. Atšķirībā no terminiem profesionālismi ir ar zemāku formalitātes pakāpi, tie nav nozarē oficiāli apstiprināti un var neatbilst literārās valodas normām. Tomēr to lietojums ir ļoti izplatīts, īpaši ikdienas profesionālajā darbībā un saziņā starp nozares speciālistiem.

Valodas apguvē un ikdienas dzīvē vairāk jāsaskaras ar populārzinātniskā stila tekstiem (sk. iepriekš aprakstu par populārzinātniskā stila valodu), kam raksturīga vienkāršāku un vairumam lasītāju un/vai klausītāju saprotamāku valodas līdzekļu izvēle. Šī stila valodā ir sarakstītas daudzas nespécializētas enciklopēdijas, plašam lasītāju lokam adresēti žurnāli, grāmatas, instrukcijas, bukleti u. c. izdevumi.

Savukārt mācību grāmatās (īpaši skolu mācību grāmatās) apvienotas zinātniskā (didaktiskā) un publicistikas stila pazīmes, un šie izdevumi veidoti, ievērojot attiecīgās mērķauditorijas vecumposmu, zināšanas, intereses, vajadzības un arī valodas prasmes līmeni.

Lietišķo rakstu valodas stils

Lietišķo rakstu valodas jeb darījumu stils ir „oficiālu dokumentu stils, ko lieto administratīvi saimnieciskajā un sabiedriski politiskajā sabiedrības darbības sfērā. Šo stilu izmanto par oficiālu darījumu valodu valsts iestādēs, sabiedriskajās organizācijās un atsevišķu personu oficiālajos darījumos” (Rozenbergs 1995, 85). Šim stilam raksturīgi tādi tekstu veidi kā dzīvesgājums (CV), iesniegums, anketa, darījumu vēstule, motivācijas vēstule, līgums, lēmums, pilnvara, izziņa, ielūgums, sludinājums, rēķins u. c. Šiem tekstiem ir dažādas funkcijas – informēt, reglamentēt, izteikt lūgumu un vērsties pēc atbalsta, dot rīkojumus, reģistrēt u. c.

Lietišķo rakstu valodas stilam raksturīgs lietišķums un konkrētība. Rakstītajos tekstos nav sastopami emocionāli ekspresīvi izteiksmes līdzekļi un nav vērojama sinonīmiska izteiksme. Daudzi dokumenti tiek veidoti pēc paraugiem, un tekstveidē tiek ievērotas uzbūves un teksta noformējuma prasības. Stilam raksturīgākās pazīmes:

- › normēta literārā valoda;
- › emocionāli neitrāli valodas izteiksmes līdzekļi;
- › racionāla un koncentrēta izteiksmes forma, valodas līdzekļu ekonomija;
- › kancelejiska, sausa, dažkārt pat frāžaina valoda;
- › specifiska, standartizēta teikumu uzbūve;
- › precīzi domas formulējumi atbilstoši noteiktām komunikatīvajām funkcijām;
- › standartizēta tekstu forma;
- › fakti, skaitļi, atsauces uz noteiktiem likumiem, rīkojumiem, dokumentiem.

Mūsdienās ar lietišķā stila tekstiem un darījuma satura saziņas situācijām ir jāsaskaras ikvienam, tāpēc prasme lietot šā stila valodu pakāpeniski jāattīsta visos līmeņos. Zemākajos līmeņos jau ir apgūta prasme rakstīt vairākus personiska rakstura dokumentus (anketu, iesniegumu, dzīvesgājumu, iesniegumu u. c.), tāpēc C1 un C2 valodas prasmes līmenī var pievērst

uzmanību sarežģītākiem tekstu veidiem, kas nepieciešami gan privātās darbības jomā (motivācijas vēstule, paskaidrojums, ziņojums), gan arī profesionālajā sfērā (lietišķā sarakste, protokols, atskaite, pārskats u. c. lietvedības dokumenti). Augstākajā valodas prasmes līmenī ir jālasa un jāsaprot arī tādas sarežģītības pakāpes dokumentu saturs kā, piemēram, likumi, instrukcijas, norādījumi, līgumi u. c. Tā kā mūsdienās profesionālās darbības sfērā neiztikt bez lietišķām sarunām, valodas lietotājam būtu jāmacās tās organizēt un/vai tajās iesaistīties, piemēram, prasmīgi sarunāties darba intervijās vai veikt savus darba pienākumus saziņā ar klientiem.

Daiļliterāras valodas stils

Valodas apguvē liela nozīme vienmēr ir bijusi daiļliterāras lasīšanai. Šajā procesā valodas apguvējs iepazīstas ne tikai ar garīgo vērtību kopumu, izkopj māksliniecisko uztveri, bet arī apgūst tādas valodas izteiksmes līdzekļus, kurus citos funkcionālajos stilos neizmanto vai lieto ierobežoti. Atšķirībā no citiem funkcionālo stilu tekstiem daiļliterāras galvenais uzdevums nav informēt, bet gan emocionāli iedarboties uz lasītāju (vai arī klausītāju) un sniegt viņam estētisku baudījumu. Ja pārējos stilos dominē racionāli izteiksmes līdzekļi un informācija tiek ietverta tiešas nozīmes vārdos un jēdzienu apzīmējumos, daiļliteratūrā galvenokārt tiek izmantoti emocionāli ekspresīvi izteiksmes līdzekļi un vēstījums pasniegts tēlaini. Vienlaikus daiļdarbā var būt ietvertas dažādu stilu pazīmes, piemēram, sarunvalodas formas, zinātniskā precizitāte un dokumentalitāte, lietišķo rakstu standartveida izteiksme, publicistiskais vēstījums u. c. Tieši ar šo stilistisko pazīmju daudzveidību daiļliteratūra ir vērtīgs avots valodas apguvei visos tās posmos.

Ja iesācējs var tikai ar grūtībām lasīt un saprast adaptētu daiļdarbu, prasmīgs valodas lietotājs pamazām sāk uztvert mākslinieciskā teksta estētiskās vērtības un spēj novērtēt valodas lietojuma bagātību. Tieši C1 un C2 līmenī var pilnvērtīgi izprast dažādu žanru un satura daiļdarbus un pārņemt savā valodā labus valodas lietojuma paraugus, novērtēt mākslinieciskās izteiksmes līdzekļu – metaforu, epitetu, personifikāciju, salīdzinājumu u. c. – satura izteiksmes iespējas. Šajā valodas prasmes līmenī lasītājam paveras iespēja iepazīt labākos latviešu daiļdarbus un ar to palīdzību izprast daudzas sociālās, kultūras vērtības un emocionāli iepazīt vēstures notikumus, tādā veidā bagātinot arī savu sociokultūras pieredzi.

3.

LINGVISTISKĀ JEB VALODAS KOMPETENCE

Beidzot pārskatu par lingvistiskās kompetences pilnveidi C1 un C2 valodas prasmes līmenī, jāakcentē, ka valodas padziļināta apguve iespējama, tikai skatot kopsakarā un mijiedarbē visu valodas līmeņu – leksikas, gramatikas, semantikas, fonoloģijas un tekstveides – parādības, kā arī ortogrāfijas un ortoepijas normas. Augstākajā valodas prasmes līmenī vienlīdz svarīga nozīme dažādās runas situācijās ir vārdu prasmīgai izvēlei, funkcionāli precīzai tekstveidei, situācijai piemērota valodas reģistra izvēlei, ortogrāfiski precīzai rakstībai un skaidrai, literārās valodas normām atbilstošai izrunai.

VALODDARBĪBAS VEIDI VALODAS APGUVES PROCESĀ C1 UN C2 LĪMENĪ

4.

4.1. LASĪŠANA

Lasīšana ir viens no valoddarbības pamatveidiem. Vispirms jau lasītprasme nozīmē ātru, automātisku vārdu atpazīšanu, sasaisti ar t. s. „mentālo vārdnīcu”. Tātad valodas apguvējam ir jāvingrinās lasīt pēc iespējas ātrāk un veiklāk, jāmācās atpazīt jaunajā valodā pēc iespējas vairāk vārdu. Piemēram, runājot par angļu valodas leksikas apguvi, H. K. Voltere (*H. C. Walter*) atzīst, ka valodas apguvējam, lai varētu runāt par lasītprasmes apguvi, jāzina vismaz 10 000 vārdu. Valodas apguvēji var palielināt lasīšanas ātrumu un attīstīt lasītprasmi, pakāpeniski apgūstot jaunus vārdus un daudz lasot gan vienkāršus, gan sarežģītus tekstus (*Walter 2003*). Zināšanas par teksta struktūru un prasme izmantot dažādas stratēģijas teksta satura izpratnei palīdz lasītprasmes apguvē. Arī priekšzināšanas par apgūstamo valodu un tautas kultūru ļaus labāk izprast izlasīto.

C1 līmenī valodas apguvējs var lasīt garus un sarežģītus dažāda tipa tekstus, turklāt izprotot stilistiskās atšķirības. Viņš saprot arī speciālos tekstus un garākas tehniskās instrukcijas pat tad, ja tās nav saistītas ar valodas apguvēja profesionālās darbības jomu vai interešu sfēru (nepieciešamības gadījumā grūtāk uztveramās teksta daļas un izteikumus pārlasot vēlreiz) (Pamatnostādnes, 31, 68).

C2 līmenī valodas apguvējs bez grūtībām saprot dažāda tipa, struktūras un valodas ziņā sarežģītus tekstus, piemēram, speciālos rakstus, rokasgrāmatas, daiļliteratūras darbus, sarunvalodā rakstītus un neliterārus tekstus. Var teikt, ka šajā līmenī valodas apguvējs saprot un spēj kritiski vērtēt gandrīz visa veida rakstīto, uztvert pārnestā nozīmē lietotus vārdus un smalkas stilistiskas nozīmju nianšes. Lasot korespondenci, valodas apguves augstākajā līmenī valodas apguvējs saprot gan privātas, gan oficiālas vēstules – izmantojot vārdnīcu, ja tas nepieciešams (Pamatnostādnes, 31, 68).

C1 un C2 līmenī valodas apguvējs pilnveido jau B2 līmenī (un iepriekš) apgūtās prasmes teksta pārlūkošanā, t. i., valodas apguvējs prot garos un sarežģītus tekstos ātri atrast būtisko, vajadzīgo informāciju. Valodas apguvējam nav nepieciešams ilgs laiks, lai noskaidrotu ziņu, dažādu rakstu, referātu saturu, ja tie ir saistīti ar viņa profesionālo darbību, un lai saprastu, vai ir vērts tos lasīt un tajos iedziļināties (Pamatnostādnes, 68).

Tātad augstākajā valodas apguves līmenī valodas apguvējs jau lasa tik labi, ka spēj iegūt informāciju no jebkāda apjoma un sarežģītības pakāpes teksta. Saprot dažāda satura tekstus par sabiedriskās dzīves, profesionāliem vai zinātniskiem jautājumiem, uztver smalkas satura nianšes, tieši un netieši izteiktus viedokļus. Valodas apguvējs pilnībā saprot garas un sarežģītas instrukcijas par jaunu mehānismu vai procedūru, kas saistītas gan ar viņa profesionālās darbības vai citām jomām. Tomēr reizēm valodas apguvējam ir nepieciešams pārlasīt atsevišķas vietas tekstā (Pamatnostādnes, 69).

4.2. KLAUSĪŠANĀS

Valodas apguvēja klausīties prasme valodas apguves augstākajā līmenī ļauj saprast dzimtās valodas runātāja teikto.

C1 līmenī valodas apguvējs saprot runu arī tad, ja tā nav strukturāli sakārtota un ja loģiskās sakarības nav skaidri izteiktas. Apguvējs saprot televīzijas un radio raidījumus, filmas (Pamatnostādnes, 31). Viņš saprot pietiekami, lai varētu sekot izvērstai runai par abstraktiem un sarežģītiem tematiem, kas saistīti gan ar valodas apguvēja interesēm, gan ir ārpus viņa interešu loka. Tomēr reizēm valodas apguvējam ir nepieciešams pārbaudīt un precizēt sarunas detaļas, īpaši, ja tiek lietots kāds valodas paveids, ja runas temps ir pārāk ātrs un runātāja dikcija neskaidra (Pamatnostādnes, 65).

C2 līmenī valodas apguvējs bez grūtībām saprot jebkuru runu gan tiešā saziņā, gan klausoties ierakstu, piemēram, radio vai televīzijas pārraides. Šajā līmenī valodas apguvējs saprot teikto pat tad, ja ātrā tempā runā dzimtās valodas runātājs vai valodas lietotāja runā dzirdamas dažādas izrunas īpatnības (Pamatnostādnes, 31, 66).

Augstākajā valodas apguves līmenī valodas apguvējs bez grūtībām var sekot līdzi un saprast sarežģītas grupu diskusijas un debates par dažādiem tematiem – gan pazīstamiem, gan nepazīstamiem, gan abstraktiem un sarežģītiem. Klausoties runātāju klātienē, atrodoties auditorijā, piemēram, lekcijā, konferencē, darbseminārā, valodas apguvējs C1 līmenī var samērā viegli izsekot lielākajai daļai teiktā, savukārt C2 līmenī jau var saprast speciālistiem domātās lekcijas, referātus, runas, kur tiek izmantoti gan sarunvalodas vārdi, gan dialektismi, gan speciāla un klausītājam nezināmā terminoloģija (Pamatnostādnes, 66).

C1 un C2 līmenī valodas apguvējs bez grūtībām saprot sarežģītu tehnisku informāciju, piemēram, tehnisku ierīču lietošanas instrukcijas, produktu un pakalpojumu tehniskos aprakstus, saprot un spēj uztvert informāciju no publiskiem paziņojumiem arī tad, ja ir trokšņaina vide, slikta dzirdamība (Pamatnostādnes, 66).

Augstākajā līmenī valodas apguvējs runā spēj saklausīt intonatīvās balsnianses, uztvert netieši paustu attieksmi un emocionālo attiecību nianses starp runātājiem (Pamatnostādnes, 67).

4.3. RAKSTĪŠANA

Raksturojot šīs valoddarbības apguves līmeni, jāsecina, ka jau **C1 līmenī** valodas apguvējs prot skaidri un loģiski izklāstīt savas domas, rakstiski izteikt savu viedokli, piemēram, vēstulē, esejā, ziņojumā, prot rakstīt, ievērojot tā vai cita funkcionālā stila formālās un saturiskās prasības. Savukārt **C2 līmenī** valodas apguvējs ne tikai prot uzrakstīt skaidru, loģisku tekstu, ievērojot funkcionālā stila prasības, bet prot organizēt tekstu tā, lai izveidotā teksta struktūra palīdzētu lasītājam uztvert būtiskāko (Pamatnostādnes, 31, 61). Valodas apguvējs augstākajā valodas apguves līmenī prot uzrakstīt sarežģītas tematikas tekstu, pievēršot uzmanību svarīgākajiem jautājumiem, izvēršot

un pamatojot savu viedokli ar paskaidrojumiem, atbilstošiem piemēriem un piedāvājot iederīgu, loģisku nobeigumu.

Radošā rakstīšana. C1 līmenī valodas apguvējs prot uzrakstīt gan loģiski strukturētu, skaidri saprotamu, detalizētu un izvērstu, gan arī tēlainu aprakstu, kurā jūtams autora individuālais stils. Papildus iepriekš minētajam, C2 līmenī valodas apguvējs saprotami un saistoši var uzrakstīt stāstu vai paša piedzīvotā un pārdzīvotā aprakstu, turklāt tādā izteiksmes formā, kas ir atbilstoša izvēlētajam žanram (Pamatnostādnes, 62).

Referāti un raksti. C1 līmenī valodas apguvēji prot uzrakstīt labi strukturētus, plānveidīgus (sistemātiskus) izklāstus par sarežģītiem tematiem, pievēršot uzmanību nozīmīgākajam tekstā; prot izvērst un pamatot savu viedokli, ko argumentē un papildina ar atbilstošiem piemēriem. Savukārt C2 līmenī valodas apguvējs prot uzrakstīt sarežģīta satura referātu, rakstu, eseju, savu domu izklāstot skaidri un saprotami, prasmīgi parādot savu nostāju un/vai izsakot vērtējumu. Prot izveidot tādu teksta loģisko struktūru, kas lasītājam palīdz uztvert svarīgāko (Pamatnostādnes, 62).

Tekstu tipi, kurus valodas apguvējs prot uzrakstīt:

C1	C2
<ul style="list-style-type: none"> • Vēstule • Eseja • Ziņojums par sarežģītiem jautājumiem • Prezentācija 	<ul style="list-style-type: none"> • Vēstule • Eseja • Referāts • Prezentācija (slaidrāde) • Raksts • Pārskats (par daiļdarbu vai speciālās literatūras izdevumu, publikāciju, kultūras notikumu u. tml.) • Recenzija (par daiļdarbu vai speciālās literatūras izdevumu, publikāciju, kultūras notikumu u. tml.)

4.4. RUNĀŠANA

Dialogiska runa. C1 līmenī valodas apguvējs prot precīzi un ātri izteikties, viņam nav grūtību piemērotu vārdu un izteicienu izvēlē. Valodas apguvējs prasmīgi lieto valodu gan ikdienas saziņā, gan darba vajadzībām, precīzi formulē savas domas un ļoti labi prot uzturēt sarunu. C2 līmenī valodas

apguvējs bez grūtībām spēj piedalīties jebkurā sarunā vai diskusijā, labi pārzina idiomātiskos izteicienus un sarunvalodas vārdu nozīmes, runā brīvi un precīzi izsakās, lietojot vārdus un izteikumus ar nepieciešamajām nozīmju niansēm. Arī tad, ja valodas lietojumā rodas grūtības, piemēram, atbilstoša vārda izvēlē, valodas apguvējs prot pārveidot sacīto tā, ka citi to nemana (Pamatnostādnes, 31).

Monologs. C1 līmenī valodas apguvējs precīzi un detalizēti runā par sarežģītiem tematiem, iekļauj runā tematam pakārtotus, ar tematu tieši vai netieši saistītus jautājumus, prot izvērst atsevišķas tēzes un izdarīt atbilstošus secinājumus. C2 līmenī valodas apguvējs izsakās brīvi, skaidri un argumentējot viedokli, temata izklāstu piemēro konkrētai situācijai, kā arī prot veidot stāstījumu tā, lai klausītājam būtu viegli uztvert un iegaumēt būtiskāko (Pamatnostādnes, 31).

Tātad augstākajā prasmes līmenī valodas apguvējs pilnvērtīgi runā par sarežģītiem jautājumiem un tematiem, turklāt spēj izvērst sakāmo ar jaunu, papildinošu informāciju. Valodas apguvējs un/vai lietotājs detalizēti spēj analizēt tos vai citus jautājumus un savu stāstījumu pabeigt ar loģiskiem secinājumiem. Jau C1 līmenī, bet īpaši C2 līmenī klausītājam ir viegli uztvert stāstīto (Pamatnostādnes, 59). Šajā prasmes līmenī prot veidot gan izvērstu monologu, gan pilnvērtīgi iesaistīties dialogā. Valodas apguvējam nav problēmu uzstāties auditorijas priekšā, turklāt valodas apguvēji to dara brīvi un raiti, izmantojot teikuma intonācijas iespējas un izceļot nepieciešamos vārdus izteikumā, atklājot to nozīmju nianses (Pamatnostādnes, 60).

Uzstājoties auditorijas priekšā, jau C1 valodas prasmes līmenī valodas apguvējs spēj spontāni un bez grūtībām atbildēt uz replikām, savukārt C2 līmenī – prot pārliecinoši un skaidri izklāstīt sarežģītas un klausītājiem nezināmas tēmas, pielāgojot runu auditorijas vēlmēm un vajadzībām, prot atbildēt uz saturiski sarežģītiem un emocionāli provocējošiem jautājumiem pat tad, ja auditorija ir naidīgi noskaņota (Pamatnostādnes, 60).

C2 līmenī valodas apguvējs prot veidot ne tikai skaidru un pārdomātu, bet arī atmiņā paliekošu stāstījumu (Pamatnostādnes, 59).

NOBEIGUMS

Vadlīnijas „Latviešu valodas prasmes līmeņi: augstākais līmenis C1, C2” ir pagaidām vienīgais apraksts par latviešu valodas kā svešvalodas apguves un lietojuma saturu C1 un C2 prasmes līmenī. Tas ir loģisks turpinājums un pielikums A1 un A2, B1 un B2 valodas prasmju līmeņu detalizētajiem aprakstiem (Šalme, Auziņa 2016).

Latviešu valodas C1 un C2 prasmes līmenī nav iespējams pilnīgs un detalizēts prasmju apraksts, jo valodas apguvēji pamazām pietuvojušies vai pat atsevišķos gadījumos var būt sasnieguši dzimtās valodas runātāju prasmju līmeni. Tomēr vadlīnijas ieskicē svarīgākos lingvistiskās kompetences pilnveides jautājumus un valoddarbības pamatprasmju attīstības virzienus. Īpaši akcentēti teksteides un ar to saistītie jautājumi.

Vadlīnijas īpaši noderēs tiem pedagogiem un didaktiķiem, kuri māca latviešu valodu vai izstrādā mācību un metodiskos materiālus, piemēram, dažādām profesionāli orientētām valodas apguvēju mērķauditorijām. Organizējot latviešu valodas apguves mācību kursus, veidojot mācību programmas un izstrādājot mācību līdzekļus, vadlīnijas ieteicams izmantot radoši, izvēršot tos valodas apguves aspektus, kas aktuāli konkrētajai valodas apguvēju grupai.

Izstrādājot pamatlīmeņa un vidējā prasmes līmeņa detalizētus aprakstus, kā arī vadlīnijas augstākajam latviešu valodas kā svešvalodas apguves līmenim, pabeigts pirmais posms, kas paver ceļu ne tikai valodas apguves programmu, mācību un metodisko līdzekļu un palīglīdzekļu izstrādei, bet arī tālākai diskusijai, valodas prasmes līmeņu izpētei un aprakstu pilnveidei.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. *Akadēmiskā terminu datubāze AkadTerm* [tiešsaiste]. LZA Terminoloģijas komisija. [Skatīts 10.10.2016.] Pieejama: <http://termini.lza.lv/term.php?term>
2. Auziņa, I. Pareizrūnas normas mūsdienu latviešu valodā. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*. Populārzinātnisks rakstu krājums. Atb. red. A. Kalnača. Nr. 9. Rīga : LVA, 2014, 131.–138. lpp.
3. Balode, L., Bušs, O. O un uo Latvijas vietvārdos. *Linguistica Lettica*. Nr. 4. Rīga : LVI, 1999, 211.–222. lpp.
4. Blinkena, A. *Latviešu interpunkcija*. Rīga : Zvaigzne ABC, 2013.
5. *CEFR BS – An objective at Level A1 of the Common European Framework of Reference for Languages, Learning, Teaching, Assessment* (CEFR) [online]. Trim, J. Breakthrough Specification (unpublished). [Cited 2013-05-20]. Available: <http://www.ealta.eu.org/documents/resources/Breakthrough%20specification.pdf>
6. Ceplīte, B., Ceplītis, L. *Latviešu valodas praktiskā gramatika*. Rīga : Zvaigzne ABC, 1997.
7. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Council of Europe. Cambridge : Cambridge University Press, 2001.

8. Dukāte, A. *Translation, Manipulation and Interpreting* [online]. Frankfurt am Main : Peter Lang GmbH. [Cited 2015-04-20]. Available: <http://books.google.lv>
9. Ek, J. A. van, Alexander J., Fitzpatrick, M. A. *Waystage English*. Oxford : Pergamon Press, 1980.
10. Ek, J. A. van, Alexander, J. *Threshold level English*. Oxford : Pergamon Press, 1975.
11. Ek, J. A. van. *The threshold level for modern language learning in schools*. Council of Europe. Longman, 1977.
12. Ek, J. A. van, Trim, J. L. M. *Threshold 1990*. Revised and corrected ed. Council of Europe. Cambridge : Cambridge University Press, 1998.
13. Ek, J. A. van, Trim, J. L. M. *Waystage 1990*. Council of Europe. Cambridge : Cambridge University Press, 1991.
14. Guļevska, D., Miķelsone, A., Porīte, T. *Pareizrakstības un pareizrūnas rokasgrāmata. Latviešu valoda*. Rīga : Avots, 2002.
15. Hulst, J., Kievit, R., Loos, E. Kinds of Translation: From Chasm to Cline. In: *Something Understood: Studies in Anglo-Dutch Literary Translation*. B. Westerweel, T. D'haen (eds.). Rodopi B. V., 1990.
16. Kalnača, A. Valodas kļūdas studentu runā. *Valodas aktualitātes 1987*. Rīga, 1988, 176.–181. lpp.
17. Kušķis, J., Plataiskalne, M. Uzsvars citvalodu īpašvārdos. *Latviešu valodas kultūras jautājumi*. 24. laidiens. Rīga : Avots, 1985, 95.–100. lpp.
18. Kvašīte, R. Mūsdienu latviešu valodas funkcionālo stilu apraksts. Grām.: *Latviešu valoda*. A. Veisberga red. Rīga : LU apgāds, 2013, 179.–192. lpp.
19. Laua, A. *Latviešu literārās valodas fonētika*. Rīga : Zvaigzne ABC, 1997.
20. Laugale, V., Šulce, Dz. *Lielo burtu lietojums latviešu valodā: ieskats vēsturiskajā izpētē, problēmas un risinājumi*. Rīga : LVA, 2012.
21. Lokmane, I. Vārdu secība teikumā. *Latvistika un somugristika. Latvijas Universitātes raksti*. 746. sēj.: *Valodniecība*. Rīga : LU apgāds, 2009, 59.–68. lpp.
22. LTVS – *Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīca*. V. Skujiņa, Z. Anspoka, V. Kalnbērziņa, A. Šalme. Rīga : LVA, 2012.
23. LV A1–B2 – Šalme, A., Auziņa, I., *Latviešu valodas prasmes līmeņi: pamatlīmenis A1, A2, vidējais līmenis B1, B2*. Rīga : LVA, 2016.

24. LVK – Līdzsvarots mūsdienu latviešu valodas tekstu korpuss [tiešsaiste]. LU Matemātikas un informātikas institūts. Rīga, 2013. [Skatīts 15.08.2015.] Pieejams: www.korpuss.lv
25. LVG – Latviešu valodas gramatika. Autoru kol., LU LVI. Rīga : LU LVI, 2013.
26. LVV – Latviešu valodas vārdnīca. Rīga : Avots, 2006.
27. Milzere, M., Pāvila, I. *Praktiskā latviešu valoda*. Rīga : Zvaigzne ABC, 2009.
28. *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika. I: Fonētika un morfoloģija*. Autoru kol., ZA Valodas un literatūras institūts. Rīga : LPSR ZA, 1959.
29. *Noteikumi par valsts valodas zināšanu apjomu un valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību profesionālo un amata pienākumu veikšanai, pastāvīgās uzturēšanās atļaujas saņemšanai un Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa iegūšanai un valsts nodevu par valsts valodas prasmes pārbaudi* [tiešsaiste]. Ministru kabineta noteikumi Nr. 733, 7.07.2009. [Skatīti 1.07.2016.]. Pieejami: <http://likumi.lv/doc.php?id=194735&from=off>
30. Pamatnostādnes – Eiropas kopīgās pamatnostādnes valodu apguvei: mācīšanās, mācīšana, novērtēšana. Eiropas Padome. Autoru kolektīvs. Rīga : VVA, 2006.
31. PPV – Latviešu valodas pareizrakstības un pareizrunas vārdnīca. Ap 80 000 vārdu. L. Ceplītis, A. Miķelsone, T. Porīte, S. Raģe. Rīga : Avots, 1995.
32. Rozenbergs, J. *Latviešu valodas praktiskā stilistika. Morfofostilistika*. Rīga : Zvaigzne, 1983.
33. Rozenbergs, J. *Latviešu valodas stilistika*. Rīga : Zvaigzne ABC, 1995.
34. Saīsinājumi – Saīsinājumi, kurus var neatrunāt dokumentā [tiešsaiste]. *Dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas kārtība*. Ministru kabineta noteikumi Nr. 916. Rīgā 28.09.2010. 1. pielikums. [Skatīts 23.10.2016.] Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=219491>
35. Strautiņa, V., Šulce, Dz. *Latviešu valodas pareizrūna un pareizrakstība*. Rīga : RaKa, 2009.
36. Šalme, A. *Latviešu valodas kā svešvalodas apguve Eiropas augstskolās*. Rīga : LVA, 2008.
37. Šalme, A. *Latviešu valodas kā svešvalodas apguves pamatjautājumi*. Rīga : LVA, 2011.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

38. *Tēzauris* [tiešsaiste]. Mākslīgā intelekta laboratorija, 2009–2016. [Skatīts 10.10.2016.] Pieejams: www.tēzauris.lv
39. VPSV – *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Sast. autoru kol. V. Skujiņas vad., LVI. Rīga : VVA, 2007.
40. Zauberga, I. *Theoretical Tools for Profession Translators*. Rīga : Latvijas Universitāte, 2004.
41. VVC LVEK lēmums Nr. 1-16/5 – *Par mēnešu nosaukumu saīsinājumiem latviešu valodā* [tiešsaiste]. VVC LVEK lēmums Nr. Nr. 1-16/5, 10.03.2016. [Skatīts 23.10.2016.] Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/281651-par-menesu-nosaukumu-saisinajumiem-latviesu-valoda>
42. Walter, H. C. Reading in a second language. In: *LTSN Subject Centre for Languages, Linguistics and Area Studies The Guide to Good Practice* [online]. Ed. UK. [Cited 2015-05-20]. Available: https://www.llas.ac.uk/resources/gpg/1420#toc_3

Arvils Šalme, Ilze Auziņa

LATVIAN LANGUAGE REFERENCE LEVELS:

Proficiency C1, C2

Guidelines

2016

Latvian Language Agency

Riga 2016

Arvils Šalme, Ilze Auziņa

LĀTVIEŠU VALODAS PRASMES LĪMEŅI:

augstākais līmenis C1, C2

Vadlīnijas

2016

Latviešu valodas aģentūra

Lāčplēša iela 35-5

Rīga, LV-1011

www.valoda.lv

Iespiests SIA „Dardedze hologrāfija”